

CĂDEREA

Albert Camus

Povestire

Pot, domnule, sa va ofer serviciile mele fara riscul de a va stingheri? Ma tem ca n-o sa stiti sa va faceti înteles de prea stimabila gorila care conduce destinele acestui local. Nu vorbeste decât olandeza. Daca nu ma autorizati sa va pledez cauza, nu va ghici ca doriti un paharel de rachiu de ienupar. Iata, îndraznesc sa sper ca m-a înteles; felul în care a dat din cap trebuie sa însemne ca argumentele mele l-au convins. Se duce într-acolo grabindu-se cu o încetineala de întelept. Aveti noroc, n-a mârâit. Când refuza sa serveasca, e de-ajuns sa mârâie o data: nimeni nu mai insista. Numai marile animale au privilegiul de a fi, dupa voie, în toane bune sau rele. Dar îngaduiti-mi sa ma retrag, domnule, prea fericit ca v-am putut fi de folos. Va multumesc, si as accepta daca as fi sigur ca prezenta mea nu-i inoportuna. Sunteti prea bun. Atunci îmi voi pune paharul lângă al dumneavoastra.

Aveti dreptate, tacerea lui e asurzitoare. E tacerea padurilor primitive, din care pândesc mii de ochi. Uneori ma uimeste încapatânarea cu care prea tacutul nostru prieten se înversuneaza împotriva limbilor civilizate. Meseria lui e sa primeasca marinari de toate nationalitatile în acest bar din Amsterdam, pe care l-a numit, nu se stie de ce, "Mexico-City". Cu asemenea îndatoriri ne putem teme - nu credeti? - ca ignoranta lui îl stânjeneste. Imaginati-vi-l pe omul de la Cro-Magnon locatar al turnului Babel! Un lucru e sigur: nu s-ar prea simti la el acasa. Dar nu, asta nu se simte exilat, își vede de treaba si nimic nu-l scoate dintr-ale lui. Una din putinele fraze pe care le-am auzit rostite de el suna cam asa: Cui îi place, bine. Cui nu, tot bine. Dar ce sau cine anume putea sa placa sau sa nu placa? De buna seama ca însusi prietenul nostru. Va marturisesc ca asemenea fapturi dintr-o bucata ma atrag. Când ai meditat vreme îndelungata asupra omului, fie obligat de meserie, fie din vocatie, ti se întâmpla uneori sa te simti cuprins de-o adevarata nostalgie pentru primate. Caci ele, cel putin, n-au gânduri ascunse.

Prietenul nostru, la drept vorbind, are câteva, desi cu greu i le poti banui. Fiindca nu înțelege ce se spune când e de fata, a devenit, cu timpul, neîncrezator. De aia si înfatisarea lui grava si banuitoare, ca si cum l-ar încerca gândul ca între oameni lucrurile nu stau chiar cum ar trebui. Asa se si explica de ce discuti greu cu el orice nu-i în strânsa legatura cu meseria pe care o face. De pilda, ia uitati-va deasupra capului sau, pe zidul din fund. O sa vedeti un dreptunghi de culoare mai deschisa, indicând locul unui tablou care a fost dat jos. Într-adevar, a existat cândva aici un tablou si înca deosebit de interesant, o adevarata capodopera. Aflati ca eram de fata si atunci când gazda noastra l-a primit si atunci când l-a dat. În ambele cazuri, a facut-o cu aceeasi neîncredere, dupa saptamâni de gândire. Asa stând lucrurile, trebuie sa recunoastem ca societatea i-a pervertit întrucâtva firea, altminteri simpla si deschisa din nascare.

Luati nota ca nu-l judec. Socotesc ca neîncrederea lui e întemeiata si as fi si eu ca el daca, asa cum puteti vedea, firea mea comunicativa nu mi-ar sta împotriva. Sunt, din pacate, vorbaret, si leg usor cunostinta cu toata lumea. Nu las sa-mi scape nici un prilej, dar stiu sa pastrez distantele, asa cum se cuvine. Când traiam în Franta, îmi faceam prieteni din toti oamenii inteligenti pe care se întâmpla sa-i fi întâlnit în cale. Ah! Vad ca ati tresarit la auzul acestui subjonctiv. Marturisesc ca am o adevarata slabiciune pentru acest mod, precum si pentru limbajul ales în general, slabiciune de care ma simt vinovat, va rog sa ma credeti. stiu prea bine ca gustul pentru rufaria fina nu înseamna neaparat ca esti nespalat pe picioare. si totusi. Stilul, ca si matasurile, poate ascunde, nu o data, cine stie ce eczema. Ma mângâi spunându-mi ca, la urma urmei, nici cei ce se bâlbâie nu sunt neprihaniti. Aveti dreptate, sa mai cerem putin rachiu de ienupar.

O sa stati mult la Amsterdam? Frumos oras, nu-i asa? Fascinant? Iata un adjectiv pe care nu l-am mai auzit de multa vreme. Tocmai de când am plecat din Paris, si sunt ani de atunci. Dar inima îsi are memoria ei, si-mi amintesc foarte bine de frumoasa noastra capitala si de cheirile sale. Parisul nu-i altceva decât o iluzie, un superb decor locuit de patru milioane de umbre. Aproape cinci milioane, la ultimul recensământ? Pesemne au mai facut pui. Nu m-as mira. Întotdeauna am fost de parere ca doua sunt patimile de care sufera concetatenii nostri: ideile si desfrâul. si acelea practicate, ca sa zic asa, fara nici o socoteala. Sa ne ferim, de altminteri, sa-i osândim; nu sunt singurii: Europa întreaga se afla în aceeasi situatie. Uneori visez la cele ce vor zice despre noi istoricii de mâine. Într-o singura fraza, vor putea spune totul despre omul modern: îi placea desfrâul si citea ziare.

Dupa o atât de temeinica definitie, subiectul va fi, daca pot îndrazni sa spun asa, epuizat. Olandezii nu-s atât de moderni. Priviti-i, nu s-ar putea spune ca duc lipsa de timp. Ce fac? Ei bine, prea stimatii domni aici de fata traiesc din munca acestor prea stimate doamne. Atât masculii cât si femelele sunt, de altminteri, niste foarte burgheze creaturi, venite, ca de obicei, aici, din mitomanie sau din prostie. În fond, pentru ca au prea multa sau prea putina imaginatie. Din când în când, domnii mânuiesc cutitul sau revolverul, dar sa nu va închipuiti ca o fac cu cine stie ce tragere de inima. Asa cere rolul, asta-i tot, dar sunt morti de frica în timp ce trag ultimele cartuse. Acestea fiind zise, îi gasesc mai morali decât pe ceilalti, cei care ucid în familie, pe îndelete. N-ati bagat de seama ca societatea noastra e organizata în vederea acestui gen de asasinat? Ati auzit vorbindu-se, desigur, de acei pesti marunti din râurile braziliene care se napustesc cu miile asupra înnotatorului imprudent si-l înfuleca în câteva clipe, cu înghitituri mici si lacome, nelăsând în urina lor decât un schelet bine curatat? Ei bine, asta-i si organizarea lor. "Vrei sa duci o viata cinstita? La fel cu toata lumea?" Spui da, bineînteles. Cum ai putea sa spui nu? "Strasnic! Vei fi înfulecat. Poftim o meserie, o familie, distractii organizate." si dintisorii se înfig în carne, pâna la os. Dar sunt nedrept. De ce spun organizarea lor? Caci, Ia urma urmei e a noastra, a tuturor, si fiecare se grabeste sa-l înfulece pe celalalt.

În sfârșit, iata ca vine si rachiul nostru. În sanatatea dumneavoastra! Da, gorila a deschis gura, spunându-mi "doctor". În tara asta toata lumea e doctor sau profesor. Le place sa-si manifeste respectul, din bunatate si din modestie. La ei, cel putin, rautatea nu-i o institutie nationala. De fapt nu sunt medic. Daca va intereseaza, înainte de a veni aici eram avocat. Acum sunt judecator-penitent. Dar îngaduiti-mi sa ma prezint: Jean-Baptiste Clamence, sluga dumneavoastra. Sunt fericit sa va cunosc. Va ocupati fara îndoiala cu afacerile? Aproximativ? Excelent raspuns! si judicios: totul, în ceea ce ne priveste, e aproximativ. Va rog, îngaduiti-mi sa fac pe detectivul. Aveti aproximativ vârsta mea, privirea atotstiutoare a omului de patruzeci de ani, care le-a vazut în viata lui aproximativ pe toate, sunteti aproximativ bine îmbracat, adica îmbracat ca pe la noi, si aveti mâinile îngrijite. Sunteti deci, aproximativ, un burghez. Dar un burghez rafinat. Faptul ca tresariti la auzul subjonctivului imperfect e o îndoita dovada a culturii dumneavoastra: mai întâi pentru ca-l recunoasteti si apoi pentru ca va supara la ureche. În sfârșit, prezenta mea va amuza ceea ce, fara sa ma laud, presupune din partea dumneavoastra o anume largime de vederi. Sunteti, deci, aproximativ... Dar ce importanta poate avea asta? Profesiunile ma intereseaza mai putin decât sectele. Îngaduiti-mi sa va pun doua întrebări, la care va rog sa nu-mi raspundeti daca le socotiti indiscrete. Sunteti bogat? Într-o oarecare masura? Nu. Sunteti, asadar, ceea ce eu numesc un saduचे. Daca n-ati citit *Sfânta Scriptura*, recunosc ca asta nu va spune mare lucru. Dimpotriva? Cunoasteti, asadar *Sfânta Scriptura*? Hotarât lucru, ma interesati...

Cât despre mine... Judecati si dumneavoastra, prin statura, umeri si fata, despre care mi s-a spus adesea ca are o expresie salbatica, seman mai curând cu un jucator de rugby, nu-i asa? Dar, tinând seama de felul meu de a vorbi, trebuie sa recunoasteti ca nu-mi lipseste un anume rafinament. Camila din parul careia a fost tesut pardesiul pe care-l port suferea, fara îndoiala, de

râie; în schimb, am unghiile îngrijite. si eu am vazut multe în viata mea si totusi va vorbesc deschis, fara nici o precautie, doar pentru ca-mi place figura dumneavoastra. În sfârșit, în ciuda bunelor mele maniere si a limbajului meu ales, sunt un obisnuit al barurilor frecventate de marinarii din Zeedijk. Nu va mai straduiti sa ghiciti! Meseria mea are doua fete, ca si omul, în general. V-am mai spus, sunt judecator-penitent. Un singur lucru e simplu în cazul meu: sunt sarac. Da, am fost bogat, nu, nu mi-am împartit averea cu altii. Ce dovedeste asta? Ca si eu eram un saducheu... Auziti sirenele din port? În noaptea asta o sa fie ceata pe Zuider Zee.

Plecati? Iertati-ma daca v-am retinut. Cu îngaduinta dumneavoastra, nu veti plati. La "Mexico City" sunteti ca si la mine acasa si vizita dumneavoastra m-a facut nespus de fericit. Mâine, desigur, voi fi tot aici, ca si în celelalte seri, si va voi accepta cu recunostinta invitatia. Care e drumul... V-ar supara - asa ar fi mai simplu - daca v-as întovarasi pâna-n port? De acolo, dupa ce veti înconjura mahalaua evreiasca, o sa dati în acele bulevarde minunate pe care trec tramvaie încarcate cu flori, din care se aude o muzica rasunatoare. Hotelul dumneavoastra se afla pe unul din ele, pe Damrak. Dupa dumneavoastra, va rog. Eu locuiesc în mahalaua evreiasca sau în ceva ce se numea astfel pâna când fratii nostri hitleristi au golit locul. Ce mai prapad! saptezeci si cinci de mii de evrei deportati sau asasinati, altfel spus, curatenie mare prin metoda vidului! Atâta constiinciozitate, atâta rabdare metodica, sunt vrednice de admiratie. Când n-ai caracter, trebuie cel puțin sa ai metoda. Aici s-au facut, indiscutabil, minuni si pot spune ca traiesc pe locul uneia din cele mai mari crime din câte a cunoscut istoria. Poate ca tocmai asta ma ajuta s-o înțeleg pe gorila si felul ei banuitor de a fi. Sunt astfel înarmat împotriva acelei porniri launtrice care ma îndeamna în chip irezistibil sa simpatizez cu semenii mei. Când vad o figura noua, cineva în mine da alarma. "Încetinese. Primejdie!" Chiar când învinge simpatia, ramân prudent.

stiti ca-n satul meu, în cursul unei actiuni de represalii, un ofiter german a rugat-o foarte curtenitor pe-o batrâna sa binevoiasca a alege dintre cei doi fii ai sai pe cel ce urma sa fie împuscat ca ostatic? Sa aleaga, va dati seama? Pe acela? Nu, pe acesta. si sa-l vada plecând. Nu mai insist, dar credeti-ma, domnule, toate surprizele sunt cu putinta. Am cunoscut cândva un om cu inima neprihanita, care afirma sus si tare ca el se încrede în oameni. Era pacifist, anarhist, iubea cu aceeasi dragoste umanitatea întreaga si animalele. Un suflet de elita, da, asta-i sigur. In timpul ultimelor razboaie religioase din Europa, se retrasese la tara. Scrisese pe pragul casei: "Ori de unde ati veni, intrati si fiti bine veniti". Cine, dupa parerea dumneavoastra, a raspuns acestei frumoase invitatii? Câțiva militieni, care au intrat ca la ei acasa si i-au scos matele.

Oh! Iertati-ma doamna! N-a înțeles, de altminteri, nimic. Câta lume - nu gasiti? -, desi e atât de târziu si ploua întruna de zile întregi! Din fericire, exista paharelul cu rachiul de ienupar, singura lucire în bezna care ne înconjoara. Simtiti lumina aurie, lumina aramie, pe care o aprinde în noi? îmi place sa strabat orasul, seara, când ma patrunde dogoarea rachiului de ienupar. Merg asa nopti întregi, visez sau îmi vorbesc întruna. Ca în seara asta, da, si ma tem ca v-am cam năucit, multumesc, sunteti prea amabil. Dar simt nevoia sa vorbesc si, de cum deschid gura, frazele încep sa curga suvoi. De altminteri, tara asta ma inspira. Iubesc poporul asta misunând pe strazi, înghesuit pe un petec de loc între case si apa, împresurat de ceturi, de pamânturi înghetate, si marea fumegând ca un cazan de rufe puse la fiert. Îl iubesc, pentru ca are o viata dubla. E aici si totodata aiurea.

Ba da! Ascultându-le pasii grei pe caldarâmul umed, vazându-i cum trec gravi printre prăvăliile lor pline cu scrumbii aurii si bijuterii de culoarea frunzelor uscate, îi credeti, poate, aici, în seara asta? Sunteti oare si dumneavoastra ca toti ceilalti: îi luati pe oamenii acestia de treaba drept un trib de sindici si de negustori ce-si numara ziua întreaga banii si sortii de viata vesnica si al caror unic lirism ar fi acela de a asista din când în când, cu capul acoperit de palaria cu boruri largi, la câte o lectie de anatomie? Va înselati. Merg alaturi de noi, e drept, si totusi,

uitati-va la capetele lor: ele plutesc în ceata de neon, de rachiu de ienupar si izma care coboara din firmele rosii si verzi. Olanda e o nalucire, domnule, o nalucire de aur si de fum, mai fumurie ziua, mai aurie noaptea, si, noaptea ca si ziua, plina de toti acesti Lohengrini, lunecând visatori pe bicicletele lor negre cu ghidonul înalt, lebede funebre ce se rotesc fara încetare în toata tara, în jurul marii, de-a lungul canalelor. Viseaza, cu capetele pierdute în norii lor aramii, luneca în cerc, se roaga, somnambuli, în tamâia aurie a cetii, si nu mai sunt de mult aici. Se afla la mii de kilometri, în Java, insula îndepartata. Se roaga la acei zei indonezieni cu chipurile strâmbe cu care si-au împodobit toate vitrinele si care ratacesc chiar acum deasupra noastra, înainte de a se agata, ca niste magnifice maimute, de firme si de acoperisurile în trepte, amintindu-le acestor coloni nostalgici ca Olanda nu-i numai Europa negustorilor, ci si marea, marea care duce catre Cipango, catre insulele unde oamenii mor nebuni si fericiti. Dar vad c-am început sa pledez! Iertati-ma! De vina sunt, domnule, deprinderea, vocatia si, de asemenea, dorinta mea de a va face sa înțelegeti bine orasul acesta si miezul lucrurilor! Caci suntem în miezul lucrurilor. Ati observat oare ca toate aceste canale concentrice din Amsterdam seamana cu cercurile infernului? Infernul burghez, plin de vise urâte. Când vii din afara, pe masura ce treci dintr-un cerc într-altul, viata si deci si crimele ei devine tot mai opaca, tot mai întunecata. Aici suntem în ultimul cerc. Cercul... Ah! stiti si asta? Îmi vine cu adevarat din ce în ce mai greu sa ghicesc în ce categorie trebuie sa va asez. Atunci înțelegeti de ce spun ca miezul lucrurilor e aici, desi ne aflam la marginea continentului. Un om sensibil înțelege asemenea ciudatenii. În orice caz, cititorii de ziare si desfrânatii nu pot merge mai departe. Vin din toate colturile Europei si se opresc în jurul marii interioare, pe plaja alburie. Ascuta sirenele, cauta zadarnic în ceata silueta vapoarelor, apoi trec înapoi canalele si se întorc acasa prin ploaie. Patrunchi de frig, vin sa ceara, în toate limbile pamântului, rachiu de ienupar, la "Mexico City". Acolo îi astept eu.

Pe mâine, asadar, domnule si iubite compatriot. Nu, de aici veti gasi usor drumul; ma despart de dumneavoastra lânga podul acesta. Noaptea nu trec niciodata pe pod. Am facut legamânt. Închipuiti-va, de pilda, ca s-ar arunca cineva în apa: ori sariti dupa el sa-l pescuiti, si, pe vreme rece, va primejditi sanatatea, ori lasati lucrurile în voia lor, dar de pe urma unor asemenea sarituri nefaptuite ramâi uneori cu o ciudata oboseala. Noapte buna! Cum? Vorbiti, de acele doamne ce se arata la ferestre? E visul, domnule, visul cu cheltuiala putina, calatoria în Indii. Fapturile acestea se parfumeaza cu mirodenii. Intrati, ele vor trage perdelele si veti începe sa plutiti. Zeii coboara peste trupurile goale si insulele gonesc, nebune, cu pletele de palmieri zbatându-se în vânt. Încercati.

Ce î 151v219b nseamna un judecator-penitent? Vad ca v-am intrigat cu toata aceasta poveste. Am facut-o fara sa-mi dau seama, va rog sa ma credeti, dar pot sa ma explic mai lamurit într-un sens, e vorba chiar de una din functiile mele. Dar trebuie mai întâi sa va expun un anume numar de fapte care va vor ajuta sa înțelegeti mai bine cele ce va voi povesti.

Acum câtiva ani eram avocat la Paris si, credeti-ma, un avocat destul de cunoscut. Bineînțeles, nu v-am spus adevaratul meu nume. Aveam o specialitate: cauzele nobile. Vaduva si orfanul, cum se spune, nu stiu pentru care pricina, de vreme ce, la urma urmei, destule vaduve savârsesc nedreptati si destui orfani se arata necrutatori. Era de-ajuns ca acuzatul sa semene cât de cât a victima, pentru ca mânecele mele sa si intre în actiune. si înca ce actiune! O adevarata furtuna! Inima-mi graia prin mâneci. Ai fi zis ca ma culcam în fiecare noapte cu dreptatea însasi. Sunt sigur ca ati fi admirat precizia tonului, exactitatea emotiei, convingerea si caldura, indignarea stapânita a pledoariilor mele. Natura a fost darnica cu mine în privinta fizicului si atitudinile nobile îmi vin fara cel mai mic efort. Mai mult, eram sustinut de doua sentimente sincere: multumirea ca ma aflu de partea celui nevinovat si un dispret instinctiv fata de judecatori în general. Dispretul acesta, totusi, nu era poate chiar atât de instinctiv. stiu acum ca-si avea temeiurile sale. Dar, vazut din afara parea mai curând patimas. Nu se poate nega - nu-i asa? - ca, pentru moment cel putin, e nevoie si de judecatori. Totusi, nu izbuteam sa pricep cum de poate

un om sa-si acorde singur dreptul de a exercita aceasta surprinzatoare functie. Admiteam ca lucrul exista, de vreme ce-l vedeam, dar cam tot asa cum admiteam ca exista si lacuste. Cu singura diferenta ca invaziile acestor ortoptere nu mi-au adus niciodata vreo para, în timp ce, datorita dialogului cu niste oameni pe care-i dispretuiam, îmi câstigam viata.

Dar eram de partea celui nevinovat si constiinta mea era împacata. Sentimentul ca esti în dreptul tau, multumirea de a avea dreptate, bucuria de a te stima pe tine însuti sunt, draga domnule, tot atâtea resorturi puternice care ne ajuta sa rezistam sau sa mergem înainte. Dimpotriva, daca-i lipsesti pe oameni de aceste sentimente, îi vezi cum se preschimba în câini furiosi. Câte crime nu s-au faptuit numai pentru ca autorul lor nu mai putea sa-si îndure vinovatia! Am cunoscut odinioara un industrias care avea o nevasta desavârsita, admirata de toata lumea, si pe care totusi o însela. Barbatul acesta turba de-a binelea la gândul ca e vinovat, ca lui nu-i sta în putinta nici sa primeasca si nici sa-si dea brevet de virtute. Cu cât nevasta se arata mai desavârsita, cu atât crestea si turbarea lui. În cele din urma nu si-a mai putut îndura vina si ce credeti c-a facut? N-a mai înselat-o? Nu. A omorât-o. Iata cum am avut prilejul sa-l cunosc.

Situatia mea era ceva mai de invidiat. Nu numai ca nu riscam sa ajung în tabara criminalilor (mai cu seama, nefiind însurat, nu puteam fi în primejdie sa-miucid nevasta), dar, mai mult decât atât, le luam apararea, cu conditia sa fie buni ucigasi, asa cum altii sunt buni salvatici. Însusi felul în care-i aparam îmi dadea mari satisfactii. În viata mea profesionala eram într-adevar fara pata. N-am acceptat niciodata sa fiu mituit, asta se înțelege de la sine, dar, mai mult decât atât, socoteam înjositoare orice fel de interventie. Lucru si mai rar, n-am consimtit niciodata sa-i magulesc pe ziaristi, spre a-i câstiga de partea mea, nici pe functionarii a caror prietenie mi-ar fi putut fi de folos. Am avut pâna si norocul sa mi se ofere de doua sau de trei ori Legiunea de onoare, pe care mi-am putut îngadui s-o refuz cu o demnitate discreta, în care aflam adevarata mea rasplata. În sfîrsit, niciodata n-am luat bani de la saraci si nici n-am strigat lucrul asta pe toate drumurile. Sa nu credeti, domnule, ca vreau sa ma laud spunându-va toate astea. Caci nu aveam nici un merit: lacomia, care, în societatea noastra, tine loc de ambitie, m-a facut întotdeauna sa râd. Ținteam mai sus; o sa vedeti ca, în cazul meu, expresia este exacta. Închipuiti-va, asadar, multumirea de care aveam parte. Ma bucuram de propria mea fire si noi stim cu totii ca asta-i fericirea adevarata, desi, pentru a ne linisti reciproc, ne prefacem uneori a osândi aceasta placere sub numele de egoism. Ma bucuram cel putin de acea parte a firii mele care reactiona cu atâta promptitudine la suferinta vaduvei si a orfanului încât, exercitându-se atât de des, ajunsese sa puna stapânire pe întreaga mea viata. De exemplu, îmi placea la nebunie sa-i ajut pe orbi sa treaca strada. Cum zuream un bat bâjbâind la coltul unui trotuar, dadeam fuga într-acolo, ajungeam uneori doar cu o clipa înaintea mâinii milostive care se întinsese catre orb, îl rapeam oricarei alte sollicitudini, spre a-l conduce apoi cu blândete si hotarâre printre obstacolele circulatiei, catre portul linistit al trotuarului din fata, unde ne desparteam prada aceleiasi emotii. Îmi placea de asemenea sa le dau lamuriri trecatorilor, sa-i las sa-si aprinda tigara de la tigara mea, sa pun umarul spre a urni din loc vreo caruta prea încarcata, sa împing la automobilul aflat în pana, sa cumpar ziarul de la o femeie din Armata Salvarii si flori de la batrâna vânzatoare, desi stiam ca le fura din cimitirul Montparnasse. Îmi placea, ah, îmi vine mai greu s-o spun, sa dau de pomana. Un prieten al meu, bun crestin, recunostea ca primul sentiment pe care-l încerci când vezi apropiindu-se un cersetor de casa ta e mai curând neplacut. Cu mine lucrurile stateau mult mai rau: în asemenea ocazii eram de-a dreptul fericit. Dar mai bine sa nu mai vorbim de asta.

Sa vorbim mai bine de politetea mea. Era binecunoscuta si totusi indiscutabila, prilejuindu-mi neasemuite bucurii. Daca aveam norocul, în unele dimineti, sa pot ceda locul în autobuz sau în metrou cuiva care era limpede ca-l merita, sa ridic de jos un obiect ce-i scapase din mâna vreunei doamne batrâne si sa i-l dau cu un zâmbet bine stiut sau sa cedez taxiul cuiva mai grabit

decât mine, eram fericit ziua întreaga. Trebuie sa va spun chiar ca încercam o adevarata bucurie în acele zile când, transporturile publice fiind în greva, aveam prilejul sa-i iau cu mine în masina din statiile de autobuz pe unii dintre nefericitii mei concetateni, care nu aveau altminteri cum sa se întoarca acasa. Sa-mi cedez scaunul la teatru pentru ca o pereche sa poata sta alaturi, sa asez, în tren, valizele unei fete în plasa prea înalta pentru ea, erau tot atâtea ispravi pe care le savârseam mai des decât un altul, pentru ca eram mai atent la prilejurile ce mi se ofereau si pentru ca ele erau pentru mine tot atâtea plăceri îndelung gustate.

Treceam de asemenea drept un om generos, ceea ce si eram. În viata mea am daruit multe lucruri, în public si în particular. si, departe de a suferi când trebuia sa ma despart de un obiect sau de o suma de bani, încercam, dimpotriva, nesecate plăceri, printre care statea la loc de cinste o anumita melancolie iscata uneori de gândul zadarniciei tuturor acelor daruri si a ingraturinii care, dupa toate probabilitatile, le va urma. Îmi facea chiar atâta plăcere sa dau, încât nu puteam suferi sa vad în asta o obligatie. Corectitudinea în chestiunile banesti ma plictisea de moarte si-i faceam fata fara nici un chef. Voiam sa fiu stapânul maritimiei mele.

V-am aratat doar câteva fapte marunte, dar care va vor face sa înțelegeti plăcerea nesfârșita pe care o aflam în felul meu de viata si mai cu seama în meseria mea. Sa fii oprit, de pilda, pe salile tribunalului, de nevasta unui acuzat pe care l-ai aparat numai din spirit de dreptate si din mila, adica fara sa-i iei un ban, s-o auzi murmurând ca prin nimic, dar absolut prin nimic nu-si va putea arata recunostinta pentru ceea ce ai facut pentru ei, sa-i raspunzi atunci ca era firesc sa fi facut asa, ca oricine ar fi procedat la fel, sa-i oferi chiar un mic ajutor, apoi, spre a curma toate acele efuziuni si a le pastra astfel întreaga valoare, sa saruti mâna bieteii femeii si sa pleci, credeti-ma, draga domnule, înseamna sa te ridici mult mai sus decât ambitiosul de rând si sa atingi acea culme unde virtutea nu se mai hraneste decât din ea însasi.

Sa ne oprim pe aceste înaltimi. Înțelegeti acum ce voiam sa spun afirmând ca tinteam mai sus. Vorbeam tocmai de aceste culmi, singurele pe care pot trai. Da, m-am simtit întotdeauna bine doar în situatiile nobile. Pâna si în cele mai mici amanunte ale vietii simteam nevoia sa ma depasesc. Preferam autobuzul metroului, trasurile taxiurilor, iar la cafenea, mesele din strada celor dinauntru. Îmi placeau avioanele sportive, care-ti îngaduie sa zbori în înaltul cerului cu capul descoperit, iar pe vapor puteam fi vazut facând nesfârșite plimbari pe duneta. La munte ocoleam vaile adânci, cautând crestele si podisurile înalte; întotdeauna ma dovedeam a fi cel putin omul dealurilor. Daca soarta m-ar fi silit sa-mi aleg o meserie manuala, strungar sau tinichigiu, as fi ales-o, puteti fi sigur, pe cea de a doua, ca sa pot repara acoperisuri si sa ma îmbat astfel de înaltimi. Buncarele, calele, subteranele, grotle, prapastiile îmi faceau o sila nespusa. Nutream chiar o ura cu totul speciala împotriva speologilor, care aveau neobrazarea sa figureze în prima pagina a ziarelor si ale caror performante ma umpleau de scârba. Sa te caznesti sa ajungi la cota minus opt sute, cu riscul de a te pomeni cu capul întepenit în crapatura unei stânci (într-un sifon, cum spun acesti inconstienti), mi se pare o isprava vrednica de niste caractere pervertite sau grav bolnave, ba chiar o adevarata crima.

Un balcon natural, aflat la cinci-sase sute de metri deasupra mării ce se zareste în departare scaldata în lumina, era dimpotriva, locul unde respiram în voie, mai cu seama daca eram singur, mult deasupra celorlalti oameni, ce-mi apareau atunci ca niste furnici. Înțelegeam usor de ce predicile cu urmari hotarâtoare si marile minuni au avut întotdeauna loc pe înaltimi. Dupa parerea mea, meditatiea era cu neputinta într-un beci sau într-o celula de închisoare (în afara de cazul când se afla într-un turn cu perspectiva larga); în asemenea locuri nu faceai decât sa mucegaiesti. si îl înțelegeam pe acel om care n-a mai vrut sa fie calugar pentru ca fereastra chilieii sale, în loc sa se deschida, asa cum se asteptase, spre o priveliste întinsa, dadea catre un zid. Eu unul, fiti sigur, nu mucegaiam. În fiecare clipa a zilei, în mine însumi si printre ceilalti, ma

cataram pe înalțimi, unde aprindeam focuri luminoase, primind vesele rugi de multumire, ce se înaltau pâna la mine. si astfel, ma bucuram de viata si de propria-mi desavârsire.

Profesiunea mea satisfacea în chipul cel mai fericit aceasta vocatie pentru înalțimi. Ma scutea de orice amaraciune fata de semenul meu, caruia îi puteam fi întotdeauna de folos, fara a-i datora vreodata ceva. Ma aseza deasupra judecatorului, care era judecat la rându-i de mine, deasupra acuzatului, pe care-l sileam la recunostinta. Ascultati cu atentie cele ce va voi spune, draga domnule: traiam fara sa dau socoteala de nimic. Nu cadeam sub puterea niciunei judecati, nu ma aflam pe scena tribunalului, ci undeva sus, sub bolti, ca acei zei ce sunt coborâti doar din când în când cu ajutorul unor scripeti, spre a transfigura actiunea si a-i da un sens. La urma urmei, a trai pe culmi ramâne totusi singurul mijloc de a te face vazut si adorat de multime.

Câtiva dintre bunii mei criminali ascultasera, de altminteri, când ucisesera, de acelasi imbold. Lectura ziarelor le aducea, fara îndoiala, în trista situatie în care se aflau, un fel de compensatie amara. Ca multi oameni, nu mai putusera îndura anonimatul si aceasta neliniste putuse, în parte, sa-i împinga la acele neplacute violente. Pentru a te face cunoscut e de-ajuns sa-ti ucizi portareasa. Din nefericire, e vorba de o fama efemera, caci portaresele care ar trebui sa fie si sunt ucise sunt destule la numar. Crima detine, fara încetare, primul rol pe scena lumii, dar criminalul nu-l joaca decât o clipa, fiind pe data înlocuit. Victoria lui trecatoare e platita prea scump. Dimpotriva, aparându-i pe acesti nefericiti care aspirau la celebritate, câstigai, în acelasi timp si în aceeasi masura, dar cu mijloace mai economice, adevarata fama. Asta ma si încuraja sa depun eforturi vrednice de toata lauda ca sa-i fac sa plateasca cât mai putin: atât cât plateau, plateau întrucâtva în locul meu. Indignarea, talentul, emotia pe care le cheltuiam ma scuteau, în schimb, de orice datorie fata de ei. Judecatorii pedepseau, acuzatii ispaseau, iar eu, liber de orice îndatorire, în afara oricarei judecati si a oricarei pedepse, tronam, liber, într-o lumina paradisiaca. Oare nu acesta-i paradisul, draga domnule, viata traita nemijlocit? Asta a fost viata mea. N-am avut niciodata nevoie sa învăț sa traiesc: stiam totul înca de la nastere. Exista oameni pentru care esentialul e sa afle cum sa se fereasca de semenii lor sau cum sa cada la înțelegere cu ei. Eu ajunseseam de mult la aceasta înțelegere! În chipul cel mai firesc, stiam sa fiu familiar când trebuia, tacut daca era nevoie, dezinvolt sau grav, dupa împrejurari. De aceea ma bucuram de o mare popularitate si succesele mele în cercurile pe care le frecventam erau cum nu se poate mai numeroase. Aveam o înfatisare placuta, ma aratam un dansator neobosit, dând totodata dovezi discrete de eruditie, izbuteam sa iubesc, în acelasi timp, lucru deloc usor, dreptatea si femeile, practicam sporturile si artele frumoase: dar ma opresc aici, ca sa nu banuiti ca vreau sa ma laud. Închipuiti-va, în scurte cuvinte, un barbat în puterea vârstei, cu o sanatate de fier, înzestrat cu toate darurile, îndemânatic în exercitiile fizice ca si în cele ale inteligentei, nici sarac, nici bogat, dormind bine si pe deplin multumit de sine însusi, sentiment care de altminteri nu se vadea decât în purtarea lui sociabila si fericita, si cred ca veti fi de acord ca am dreptate sa vorbesc, cu toata modestia, de o viata izbutita.

Da, putine fapturi au fost mai aproape de natura decât mine. Acordul meu cu viata era total, aderam la ea cu toata fiinta mea, fara a refuza nimic din ironiile, din maretia si din servitutile ei. Mai cu seama carnea, materia, fizicul, într-un cuvânt, care-i descumpaneste sau îi descurajeaza pe cei mai multi, în dragoste sau în singuratate, îmi aducea, fara sa ma robeasca, bucurii statornice. Eram facut pentru a avea un trup. De aici, acea armonie ce-mi era proprie, acea stapânire de sine calma pe care oamenii o simteau si despre care-mi spuneau uneori ca-i ajuta sa traiasca; tovarasia mea era cautata. Adesea, de pilda, multi credeau ca ma mai întâlнисera cândva. Viata îmi venea întru întâmpinare, cu fiintele si cu darurile ei; îi acceptam ofrandele cu mândrie si bunavointa, într-adevar, fiind atât de om, din plin si cu simplitate, ma socoteam oarecum supraom.

Ma trageam dintr-o familie onorabila, dar modesta (tatal meu fusese ofiter), si totusi, în anumite dimineti, v-o marturisesc cu umilinta, ma simteam fiu de rege sau rug aprins. Era, va rog sa retineti, altceva decât convingerea mea de fiecare zi ca sunt mai inteligent decât ceilalti. O atare convingere, de altminteri, n-are nici o importanta, de vreme ce o împartasesc atâta imbecili. Nu, eram atât de fericit, încât ma simteam, îmi vine greu s-o spun, ales. Ales între toti, pentru acea îndelunga si staruitoare reusita. Sentimentul acesta era, la urma urmei, rezultatul modestiei mele. Refuzam sa pun asemenea reusita doar pe seama meritelor mele si nu puteam crede ca îmbinarea într-o singura faptura, a unor calitati atât de felurite si de mari, se putea datora numai întâmplarii. De aceea, traind fericit, ma simteam, într-un anume fel, îndreptatit la fericire printr-un decret superior. Când va voi spune ca nu eram credincios, va veti da mai bine seama cât de neobisnuita era acea convingere. Obisnuita sau nu, ea m-a facut sa ma ridic multa vreme deasupra existentei zilnice, si datorita ei am plutit, literalmente, la înaltime si asta ani de-a rândul, ani pe care trebuie sa va spun ca-i regret si acum. Am plutit pâna-n seara când... Dar asta-i alta chestiune si mai bine sa nu vorbim de ea. De altfel poate ca exagerez. Ma simteam bine în toate privintele, e adevarat, dar în acelasi timp nimic nu ma multumea. Fiecare bucurie ma facea sa doresc alta. Traiam astfel într-o necurmata petrecere. Mi se întâmpla sa dansez nopti întregi, tot mai lacom de oameni si de viata. Uneori, în acele nopti târzii în care dansul, alcoolul subtil, simtamintele mele dezlantuite si violenta uitare de sine a celorlalti ma cufundau într-o suprema betie, istovit si totodata fericit, mi se parea, la limita oboselii si timp de o clipa, ca înțeleg, în sfârșit, taina fiintelor si a lumii. Dar oboseala pierrea a doua zi si, o data cu ea, taina; iar eu ma avântam din nou în vâltoare. Alergam astfel, gustând clipa de clipa fericirea dar nesaturându-ma niciodata de ea, fara a sti unde sa ma opresc, pâna în ziua, pâna în seara, mai bine-zis, când muzica a tacut si luminile s-au stins. Petrecerea la care am fost fericit.. Dar îngaduiti-mi sa-l chem pe prietenul nostru, gorila. Dati din cap, în semn ca-i multumiti, si mai cu seama beti cu mine, caci am nevoie de simpatia dumneavoastra.

Vad ca declaratia mea va uimeste. N-ati simtit nicicând nevoia brusca de simpatie, de ajutor, de prietenie? Da, bineînțeles. Eu am învatat sa ma multumesc cu simpatia. O afli mai usor si nici nu obliga la nimic. "Va asigur de toata simpatia mea", iar în sinea ta îti si spui: "si acum sa trecem la altceva". E un sentiment de prim-ministru: îl ai pe nimica toata, dupa catastrofe. Cu prietenia nu-i la fel. Se dobândește greu si numai cu timpul, dar când, în sfârșit, o ai, nu mai poti scapa de ea cu una cu doua si, vrând-nevrând, trebuie sa-i faci fata. Sa nu credeti, mai cu seama, ca prietenii îti vor telefona în fiecare seara, asa cum s-ar conveni, spre a sti daca nu cumva ai hotarât sa te sinucizi sau, pur si simplu, daca nu simti nevoia unei tovarasii, daca nu ai chef sa iesi în oras. Nu, daca telefoneaza, o vor face tocmai în seara când nu esti singur si când viata e frumoasa. Cât priveste sinuciderea, mai curând te vor îndemna la ea în virtutea a ceea ce, dupa parerea lor, ne datoram noua însine. Caci sa ne fereasca Cerul, draga domnule, ca prietenii nostri sa aiba o parere prea buna despre noi! Altfel stau lucrurile cu cei care au datorita de-a ne iubi - vorbesc de rude sau de rudele prin alianta (ce expresie!). Acestia rostesc întotdeauna cuvântul care trebuie sau, mai curând, cuvântul care te ucide; telefoneaza asa cum tragi cu pusca. si nimeresc totdeauna în plin. În pieptul lor bate o inima de maresal.

Cum? Care seara? Ajung si acolo, dar va rog sa aveti rabdare. De altfel, într-un anume fel chiar despre asta-i vorba când pomenesc de prieteni si de rude. Vedeti dumneavoastra, mi s-a povestit cândva despre un om al carui prieten fusese bagat la închisoare, iar el se culca în fiecare seara de-a dreptul pe dusumea, nevrând sa se bucure de o bunastare de care nu avea parte cel pe care-l iubea. Cine, draga domnule, cine se va culca pe dusumea pentru noi? Daca sunt în stare sa fac asta? As vrea sa fiu, voi fi în stare. Da, vom fi cu totii în stare într-o zi, si atunci vom fi mântuiti. Dar nu-i usor, caci prietenia e uituca sau neputincioasa. Vrea, dar nu poate. Sau nu vrea de-ajuns? Poate nu iubim îndeajuns viata? Ati observat ca numai moartea ne trezeste simtamintele? Cât de mult ne iubim prietenii ce tocmai ne-au parasit, nu-i asa? Cât de mult ne admiram dascalii care-au amutit, cu gura plina de tarna? Omagiul se lasa rostit atunci în chipul

cel mai firesc, omagiul pe care l-au asteptat poate de la noi întreaga lor viata. Dar stiti de ce suntem întotdeauna mai drepti si mai generosi cu mortii? Pentru o pricina foarte simpla! Nu le mai suntem datori cu nimic. Ei ne lasa deplina libertate, putem sa procedam în toata voia, rostind omagiul între un cocteil si întâlnirea cu o amanta nostima, când tot n-aveam altceva mai bun de facut. Le-am fi, totusi, datori cu ceva, si anume sa ne amintim de ei, dar noi avem memoria scurta. Nu, în prietenul care tocmai ne-a parasit iubim doar mortul de curând dus la groapa, moartea dureroasa, emotia noastra, pe scurt, pe noi însine!

Aveam un prieten pe care-l ocoleam cât puteam. Ma cam plictisea, si, pe deasupra, era si un tip moral. Dar când a început sa agonizeze, fiti fara grija, vechea noastra prietenie a înviat. N-am lipsit nici macar o singura zi de la capatâiul lui. A murit multumit de mine, strângându-mi mâinile. O femeie care se tinea scai de mine, dar în zadar, a avut bunul-gust sa moara tânara. Pe data i-am acordat în inima mea un loc de cinste. Iar când se întâmpla sa se sinucida cineva, Doamne, ce agitatie placuta! Telefonul suna, inima se revarsa, frazele sunt voit scurte, dar grele de subîntelesuri, durerea stapânita si chiar, da, chiar putem surprinde în tonul nostru putina autoacuzare!

Asa e omul, draga domnule: are doua chipuri, nu poate iubi fara sa se iubeasca pe sine. Uitati-va la vecinii dumneavoastra, daca aveti fericirea sa moara cineva în casa în care locuiti. Dormeau linistiti în micul lor oras si iata, de pilda, ca moare pe neasteptate portarul. Pe data îi vezi cum se trezesc, se agita, vor sa afle cum s-a întâmplat, se înduioseaza. Un mort sub tipar si spectacolul poate, în sfârșit, sa înceapa. Ce vreti, au nevoie de tragedie, asta-i marunta lor transcendentă, aperitivul lor. Credeti ca întâmplator am rostit cuvântul portar? Aveam unul plin de toate metehnele, rautatea întruchipata, un monstru de meschinărie si de ura, ce l-ar fi scos din sarite si pe un sfânt. Nu-i mai vorbeam de mult, dar numai faptul ca stiam ca exista era de-ajuns spre a-mi întuneca obisnuita multumire. A murit si m-am dus la înmormântare. Vreti sa-mi spuneti de ce? Cele doua zile din ajunul înmormântării au fost, de altminteri, pline de interes. Nevasta portarului zacea bolnava în singura lor odaie si alaturi de ea fusese asezat pe niste capre cosciugul. Trebuia sa ne luam singuri scrisorile. Deschideam, spuneam: "Buna ziua, doamna", ascultam elogiul defunctului, spre care portareasa arata cu mâna, apoi ne luam scrisorile. Nimic vesel în toate astea, nu-i asa? Totusi, întreaga casa s-a perindat prin camaruta care duhnea a fenol. si locatarii nu-si trimiteau servitorii, o nu, ci se grabeau sa profite ei însisi de asemenea chilipir. Servitorii, de altfel, faceau acelasi lucru, dar pe ascuns. In ziua înmormântării s-a vazut ca sicriul era prea mare pentru usa odăii. "O, dragul de el, spunea din patul ei portareasa, extaziata si îndurerata în acelasi timp, ce înalt era!" "Nu va îngrijiti, doamna, raspundea unul dintre ciocli, o sa-l scoatem îndata, în picioare!" L-au scos, în picioare, si apoi l-au culcat, iar eu am fost singurul (alaturi de un om de serviciu de la o crâsma, cu care am înteles ca raposatul își bea în fiecare seara paharul de vin) care am mers pâna la cimitir si am azvârlit flori peste acel sicriu, ce m-a uimit de altfel prin bogatia lui. Apoi i-am facut o vizita portaresei si am primit multumirile ei de tragediana.

Pentru care pricina am facut toate astea, spuneti-mi? Pentru una singura: mi-am luat aperitivul.

L-am înmormântat si pe un vechi colaborator al Asociatiei Avocatilor. Un mic slujbas, dispretuit de toata lumea, caruia îi strângeam întotdeauna mâna. În institutia în care lucram strângeam de altminteri mâna tuturor si asta ori de câte ori se ivea prilejul. Felul meu de a fi, simplu si cordial, îmi câstiga, fara prea mare osteneala, simpatia tuturor, fara de care nu ma puteam simti multumit. La înmormântarea de care vorbesc, decanul nostru nu binevoise sa vina. Eu, în schimb, da, si înca în ajunul unei calătorii, lucru de altminteri subliniat de toata lumea. stiam ca prezenta mea va fi remarcata si comentata în chip favorabil. Atunci, înțelegeti, nici chiar ninsoarea ce cadea în ziua aceea nu m-a putut face sa dau îndarat.

Cum? Ajung si acolo, nu va temeti, ba chiar, într-un fel, tocmai despre asta vorbesc. Dar îngaduiti-mi mai întâi sa va arat cum portareasa mea, care se ruinase tot cumpărând la crucifixe din lemn de stejar ferecat cu argint, spre a-si savura si mai bine emotia, o luna mai târziu s-a apucat sa traiasca cu un fante cu voce frumoasa. O stâlcea în batai, ea tipa ca din gura de sarpe, apoi tipul deschidea fereastra si începea sa urle romantica lui preferata: *Femei, cât sunteti de frumoase!* "Se întrec cu gluma", spuneau vecinii. Dar va întreb eu, adica de ce se întreceau cu gluma? Bun, toate aparentele erau împotriva baritonului nostru precum si împotriva portaresei. Dar nimic nu dovedeste ca nu se iubeau. Nimic nu dovedeste, pe de alta parte! ca nu-si iubea sotul. Când fantele își lua zborul, cu gâtlejul si cu bratele obosite, ea, ca o nevasta credincioasa ce era, a început din nou sa-l înalte în slavi pe raposat. La urma urmei, stiu atâta care, în ciuda aparentelor, nu sunt nici mai statornici, nici mai sinceri. Am cunoscut un barbat care si-a dat douazeci de ani din viata unei zapacite, sacrificându-i totul, prietenii, munca lui, pâna si o existenta decenta, si care a recunoscut într-o seara ca n-o iubise niciodata. Se plictisea, asta era totul, se plictisea, ca majoritatea oamenilor. De aceea își faurise cu buna stiinta o viata plina de complicatii si drame. Fiecare vrea neaparat sa i se întâmple ceva; asa se explica cele mai multe din legamintele omenesti. Fiecare vrea sa i se întâmple ceva, chiar daca acel ceva înseamna servitute fara dragoste, razboi sau moarte. Traiasca, asadar, înmormântarile.

Eu n-aveam nici macar aceasta scuza. Nu ma plictiseam, pentru ca eram deasupra tuturor. În seara de care va vorbesc pot chiar sa spun ca ma plictiseam mai putin ca oricând. Nu, nu doream câtusi de putin sa mi se întâmple ceva. si totusi... Vedeti, draga domnule, era o frumoasa seara de toamna, calda în oras, umeda deasupra Senei. Se lasa noaptea, cerul era înca luminat la apus, dar începea sa se întunece, felinarele aveau o stralucire palida. Urcam încet pe chei, pe malul stâng al Senei, catre Podul Artelor. Fluviul licarea usor între pravaliiile închise ale anticarilor. Pe chei era lume putina: Parisul cina la acea ora. Calcam pe frunzele galbene si prafuite care aminteau înca de vara. Cerul se acoperea treptat cu stele, pe care le zuream doar la rastimpuri, atât cât ma aflam între doua felinare. Ma bucuram de tacerea aceasta, de blândetea serii, de orasul pustiu. Eram multumit. Avusesem o zi buna: un orb, reducerea de pedeapsa pe care o nadajduiam, calda strângere de mâna a clientului meu, câteva fapte marinimoase si, în cursul dupa-amiezii, o stralucita improvizatie în fata câtorva prieteni despre asprimea clasei noastre conducatoare si despre ipocrizia elitelor.

M-am dus pe Podul Artelor, pustiu la acea ora, spre a privi fluviul care abia se mai zarea în întunericul ce se lasase de-a binelea. Cu fata catre Vert-Galant, dominam întreaga insula. Simteam cum ma napadeste un urias sentiment de putere si, cum sa va spun, de împlinire, care-mi umplea inima de o nemarginita bucurie. M-am îndreptat de spate si tocmai ma pregateam sa-mi aprind o tigara, tigara pe care o fumezi când esti multumit, dar, chiar în clipa aceea, în spatele meu cineva a izbucnit în râs. Uimit, m-am uitat repede într-acolo: dar nu era nimeni. M-am dus pâna la parapet: nu se vedea nici o salupa, nici o barca. M-am întors iar cu fata catre insula si din nou am auzit în spatele meu acel râs, putin mai îndepartat, ca si cum ar fi coborât în josul fluviului. Stateam acolo, nemiscat. Râsul descrestea, dar îl auzeam înca limpede în spatele meu, venit de nicaieri sau poate din apa. În acelasi timp, îmi simteam bataile grabite ale inimii. Va rog sa ma înțelegeti bine, râsul acela nu avea nimic misterios în el, era un râs sanatos si firesc, aproape prietenos, care nu facea decât sa puna lucrurile la locul lor. Curând, de altminteri, n-am mai auzit nimic. Am luat-o din nou pe chei, am apucat-o pe strada Dauphine, mi-am cumparat tigari, desi n-aveam nevoie. Eram buimacit, respiram cu greutate. Seara i-am telefonat unui prieten, care lipsea însa de-acasa. sovaiaam daca sa mai ies sau nu, când deodata am auzit râsul chiar sub fereastra mea. Am deschis-o. În strada, câtiva tineri se desparteau, veseli. Am închis fereastra ridicând din umeri: ma voi apuca sa studiez dosarul care ma asteapta. M-am dus la baie sa-mi iau un pahar cu apa. Chipul meu surâdea în oglinda, dar zâmbetul lui mi s-a parut echivoc...

Cum? Iertati-ma, ma gândeam la altceva. O sa ne vedem, fara îndoiala, mâine. Mâine, da, asa am spus. Nu, nu, nu mai pot ramâne. De altfel, trebuie sa-i dau o consultatie ursului acela de colo. Sunt sigur ca-i un om de treaba, iar politia îl haituieste rau de tot, din pura perversitate. Gasiti ca are un cap de ucigas? Fiti sigur ca are exact capul care i se potriveste. Se îndeletniceste cu spargerile, si veti fi surprins când veti afla ca acest om al cavernelor s-a specializat în traficul de tablouri. În Olanda, toata lumea e specialista în pictura si în lalele. Tipul asta, în ciuda înfatisarii lui modeste, e autorul celui mai celebru furt de tablouri. Care? Va voi spune poate cândva. Sa nu va mire ca stiu asemenea lucruri. Desi sunt judecator-penitent, în timpul meu liber, din pura placere, fac pe consilierul juridic al acestor oameni de treaba. Am studiat legile tarii si mi-am înjghebat o clientela în mahalaua asta unde nimeni nu-ti cere diploma. Nu era lucru usor, dar inspir încredere, nu-i asa? stiu sa râd deschis, sa strâng mâna cu putere si astea sunt tot atâtea atuuri. si apoi am dus la bun sfârșit câteva cazuri grele, din interes, în primul rând, dar si din convingere. Daca hotii si codosii ar fi mereu si pretutindeni condamnati, oamenii cinstiti s-ar crede cu totii si întotdeauna nevinovati, draga domnule. si, dupa parerea mea - iata ca ma apropii de subiectul nostru - tocmai asta nu trebuie sa se întâmple. Altminteri, am avea de ce râde.

Scumpul meu compatriot, va sunt cu adevarat recunoscator pentru curiozitatea dumneavoastra. Totusi, povestea mea e cât se poate de simpla. Aflati, de vreme ce sunteti atât de dornic sa stiti, ca timp de câteva zile, m-am gândit uneori la acel râs. Din când în când mi se parea ca-l aud rasunând undeva în mine. Dar de obicei ma gândeam, si fara nici o greutate, la altceva.

Trebuie totusi sa recunosc ca n-am mai pus piciorul pe cheiurile Parisului. Când treceam pe acolo, în masina sau în autobuz, în mine se facea tacere. Cred ca asteptam ceva. Treceam peste Sena, nu se întâmpla nimic si respiram usurat. Tot pe atunci am avut si o seama de neplaceri cu sanatatea. Nimic precis, o stare depresiva, daca vreți, o anumita dificultate de a-mi regasi buna dispozitie. Am fost la câtiva medici care mi-au prescris întaritoare. Eram un timp mai bine, apoi ma simteam iar rau. Viata nu mi se parea usoara: când trupul e trist, sufletul lâncezeste. Uitasem parca într-o oarecare masura acel lucru pe care nu-l învătasem niciodata si pe care-l stiam atât de bine: sa traiesc. Da, cred ca atunci a început totul.

Dar nici în seara asta nu ma simt în forma. Îmi compun chiar cu oarecare dificultate frazele. Vorbesc parca mai puțin bine ca de obicei si cuvintele mele sovaie. De vina e vremea, fara îndoiala. Se respira greu, aerul e atât de apasator încât îl simti cum îți striveste pieptul. V-ar supara, scumpul meu compatriot, daca am iesi sa ne plimbam puțin prin oras? Multumesc.

Cât de frumoase sunt canalele seara! Îmi place rasuflarea apei mucedu, mirosul frunzelor uscate care putrezesc în canal si acela, funebru, ce urca dinspre salupele pline cu flori. Nu, nu, gustul asta n-are nimic morbid, credeti-ma. Dimpotriva, e vorba de o hotarâre a mea. Adevarul e ca fac tot ce-mi sta în putinta ca sa admir aceste canale. Caci locul pe care-l iubesc cel mai mult pe lume e Sicilia, acum m-ati înteles, dar privita numai din vârful Etnei, pe lumina, de acolo de unde insula si marea ti se astern la picioare. si Java, dar numai în perioada alizeelor. Da, am fost acolo în tinerete. În general îmi plac toate insulele. Le stapânesti mai usor.

O casa frumoasa, nu-i asa? Capetele pe care le vedeti înfatiseaza doi sclavi negri, E o firma. Casa apartinea unui negustor de sclavi. Oho! în vremurile acelea se juca cu cartile pe fata! Oamenii nu se sfiiu sa spuna în gura mare: "Iata, sunt bogat, fac negot cu sclavi, vând carne neagra". Mai vedeti azi pe cineva marturisind deschis ca asta-i este meseria? Ce scandal s-ar mai isca! Parca-i aud de aici pe confratii mei parizieni. Caci în chestiunea asta sunt de neînduplecat, si n-ar sovai sa puna în circulatie doua-trei manifeste, ba poate chiar mai multe. Gândindu-ma bine, cred ca si eu mi-as pune semnatura lângă a lor. Suntem împotriva sclaviei! Ca n-avem

încotro și am introdus-o la noi acasă sau în uzine, asta-i una și lucrul e firesc, dar ar fi culmea să te mai și lauzi cu ea.

Știu că nu ne putem lipsi de a pune stăpânire peste ceilalți sau de a ne lăsa slujiti. Fiecare om are nevoie de sclavi așa cum are nevoie de aer. Să poruncești și să cum ai respira, nu credeți? Până și cei mai nenorociți ajung să respire. Chiar și cel din urmă om din societate își are macar perechea sau copilul său. Dacă e burlac, un câine! Esențial e să te poți înfuria fără ca celălalt să aibă dreptul să-ți răspundă. "Un copil nu-i răspunde tatălui său!" - cunoașteți formula. Într-un sens, e o formulă ciudată. Cui i-ai putea răspunde în lumea asta dacă nu celui pe care-l iubești? Într-alt sens, e convingătoare. Trebuie totuși ca cineva să aibă ultimul cuvânt. Altminteri, oricărui argument i se poate opune un altul și discuția nu s-ar mai termina niciodată. Puterea, dimpotrivă, le rezolvă pe toate. Ne-a trebuit multă vreme, dar până la urmă am izbutit să înțelegem atâtă lucru. Cred că ați observat, de pildă, că bătrâna noastră Europa a început, în sfârșit, să filosofeze așa cum se cuvine. Nu mai spunem, ca în stravechile timpuri naive: "Gândesc așa. Ce obiectii îmi aduceți?" Am devenit lucizi. Am înlocuit dialogul prin comunicat. Acum spunem: "Acesta-i adevărul. N-aveți decât să-l discutați, asta nu ne interesează câtuși de puțin. Dar peste câțiva ani veți avea de a face cu politica, care va să arate că eu am dreptate".

Acum totul a devenit limpede pe iubita noastră planetă. Ne cunoaștem, știm de ce suntem în stare. Iată, de pildă - ca să vă dau și alte exemple - eu am ținut întotdeauna să fiu slujit cu surâsul pe buze. Dacă slujnica era tristă, întreaga mea zi era stricată. Avea, fără îndoială, dreptul să nu fie veselă. Dar îmi spuneam că era mai bine pentru ea să-și facă slujba râzând decât plângând. De fapt se dovedea a fi mai bine pentru mine. Fără să pară prea strălucit, raționamentul meu nu era totuși cu desăvârșire lipsit de temeii. Refuzam întotdeauna să manânc la restaurantele chinezești. De ce? Pentru că asiaticii, când tac, și în prezența albilor, au adesea o expresie plină de dispreț. Firește, au aceeași înfățișare și când servesc. Cum să te mai poți bucura de puiul în pojghita de lac și mai ales cum să mai gândești, privindu-i, că ai dreptate?

Între noi fie zis, sclavia, de preferință surâzătoare, e inevitabilă. Dar lucrul nu trebuie recunoscut. Dacă cineva ține cu orice chip să aibă sclavi, nu-i oare preferabil să-i numească oameni liberi? Mai întâi din principiu, apoi pentru a le lăsa speranța. Merita și ei atâtă compensație, nu-i așa? Astfel, vor continua să surâdă iar noi vom rămâne cu conștiința senină. Altminteri, am fi siliti să ne schimbăm părerea despre noi înșine, am înnebuni de durere sau, mai stii, am învăța chiar ce-i modestia. De aceea, jos cu firmele, iar asta-i de-a dreptul scandalosă. Dacă totuși s-ar apuca să facă marturisiri, dacă și-ar da în vileag adevărata meserie și identitate, nu știu cum ne-am mai descurca. Închipuiți-vă niște carti de vizită pe care ar scrie: "Dupont, filosof fricos sau proprietar creștin sau umanist adulterin" - căci avem de unde alege. Ar fi iadul pe pamânt. Da, cred că așa e în iad: peste tot strazi cu firme și nimeni nu-i este cu putință să se justifice. Ești etichetat o dată pentru totdeauna.

Gândiți-vă puțin, de pildă, scumpul meu compatriot, cum ar arăta firma dumneavoastră. Vad că tăceți. Nu-i nimic, o să-mi răspundeți mai târziu. Pe-a mea mi-o știu, în orice caz: un chip cu două fețe, un prea frumos Janus și, deasupra, deviza casei: "Nu vă încredeți în mine". Iar pe cartile mele de vizită parca și vad scris: "Jean-Baptiste Clamence, comedian". La puțin timp după seara de care v-am vorbit, am făcut o descoperire. Ori de câte ori mă desparteam de un orb după ce-l ajutasem să traverseze strada, îl salutam. Era limpede că salutul meu nu i se adresa lui, de vreme ce el nu putea să-l vada. Atunci cui îi era destinat? Publicului. Îmi jucasem rolul și acum salutam. Destul de bine, nu găsiți? Într-alta zi, cam în aceeași vreme, i-am răspuns unui automobilist care-mi multimea pentru că-l ajutasem, că nimeni n-ar fi făcut la fel. Voisem, bineînțeles să-i dau un răspuns oarecare. Dar acel lapsus nefericit mi-a rămas multă vreme pe suflet. Hotărât lucru, în ce privește modestia, era greu să mă întrecă cineva!

Trebuie sa recunosc cu toata umilinta, scumpul meu compatriot, ca de când ma stiu am fost întotdeauna peste masura de vanitos. Eu, eu, eu, iata refrenul pretioasei mele vietii, care razbatea în tot ce spuneam. N-am putut niciodata vorbi altfel decât laudându-ma, mai cu seama ca o faceam cu o anume discretie zgomotoasa a carei taina o cunosteam ca nimeni altul. E adevarat ca am trait întotdeauna ca un om liber si puternic. Ma simteam liber fata de toti pentru excelentul motiv ca nu-mi recunosteam nici un egal. Nu numai ca m-am socotit întotdeauna mai inteligent decât toti ceilalti - asta v-am spus-o - dar si mai sensibil, si mai îndemânatic, tragator de elita, sofer fara pereche, amant exceptional. Chiar si într-un domeniu în care-mi puteam usor verifica inferioritatea, ca tenisul, de exemplu, pe care nu-l jucam prea stralucit, îmi placea sa cred ca, daca as fi avut timpul sa ma antrenez, i-as fi întrecut chiar si pe jucatorii de mâna întâi. Ma socoteam superior în toate, de unde si bunavointa si seninatatea mea. Când ma ocupam de ceilalti oameni, o faceam din pura condescendentă si în deplina libertate, drept pentru care întregul merit îmi revenea tot mie: dragostea pe care mi-o purtam se mai înalta cu o treapta.

Alaturi de alte câteva, am descoperit toate aceste adevaruri evidente în perioada care a urmat serii de care v-am vorbit. Nu de îndată si nici în chip foarte limpede. A trebuit mai întâi sa-mi recapat memoria. Treptat, lucrurile au devenit mai limpezi si am învatat câte ceva din ceea ce pâna atunci ma multumisem doar sa stiu. În trecut fusesem întotdeauna ajutat de o uimitoare capacitate de a uita. Uitam totul si în primul rând propriile mele hotărâri. De fapt, pentru mine nimic nu avea însemnatate.

Bineînteles ca, silit de împrejurari, îmi îndreptam atentia catre razboi, sinucidere, dragoste, mizerie, dar numai într-un chip politicos si superficial. Uneori ma prefaceam plin de interes pentru o cauza cu totul straina de viata mea de fiecare zi. Totusi, ramâneam deoparte, în afara, bineînteles, de situatiile când îmi era amenintata propria-mi libertate. Cum sa va spun? Era ca si cum totul ar fi alunecat. Da, totul aluneca de pe mine. Sa fim însa drepti: se întâmpla uneori ca uitarea mea sa fie vrednica de toata lauda. Sunt sigur ca ati observat ca exista oameni credinciosi care se straduie sa ierte toate jignirile ce li s-au adus si care le iarta, într-adevar, dar nu le uita niciodata. Eu, în schimb, nu eram în stare sa iert jignirile, dar pâna la urma le uitam întotdeauna. Cei ce se socoteau dusmaniti de mine nu-si mai veneau în fire când se pomeneau salutati cu surâsul pe buze. Unii îmi admirau atunci nobletea sufleteasca, altii îmi dispretuiau lasitatea, fara a se gândi ca motivul purtării mele era mult mai simplu: uitasem pâna si cum îi cheama. Aceeasi infirmitate care ma facea indiferent sau ingrat era, de data aceasta, pricina marinimiei mele.

Traiam, asadar, fara nici o alta continuitate, în afara de una singura: eu-eu-eu. De pe o zi pe alta, femeile, de pe o zi pe alta, virtutea sau viciul, totul de pe o zi pe alta, precum câinii, dar în fiecare zi eu însumi, veghind neobosit. Înaintam astfel la suprafata vietii, prins în cuvinte, spre a spune asa, niciodata în realitati. Carti citite în graba, prieteni iubiti în graba, orase straine strabatute în graba, femei posedate în graba: tot atâtea gesturi izvorâte din plictiseala sau din distractie. Oamenii ma urmau, încercau sa se agate, dar nu aveau de ce si erau nenorociti. Ei. Caci eu uitam. Nu mi-am amintit niciodata decât de mine însumi.

Treptat, memoria mi-a revenit totusi. Sau, mai bine-zis, m-am dus eu catre ea si astfel am aflat amintirea care ma astepta. Înainte de a vorbi de asta, îngaduiti-mi, scumpul meu compatriot, sa va dau câteva exemple (ce va vor sluji, sunt sigur) în legatura cu ceea ce am descoperit în cursul cercetării mele.

Într-o zi, când, conducându-mi masina, demaram pe verde cu o întârziere de o secunda, si în timp ce rabdatorii nostri concetateni claxonau puternic si neîntrerupt în spatele meu, mi-am amintit dintr-o data de o alta întâmplare, survenita în împrejurari asemanatoare. O motocicletă condusa de un om mic de statura si uscativ, purtând ochelari si pantaloni de golf, ma depasise si se oprise în fata mea, pe rosu. Stopând, omulețul blocase motorul si se straduia în zadar sa-l puna

iar în miscare. Pe verde, i-am cerut, cu obisnuita mea politete, sa se dea la o parte cu motocicleta, ca sa pot trece. Omulețul se chinuia înainte, straduindu-se sa puna motorul în miscare. Conform regulilor amabilitatii pariziene mi-a raspuns, asadar, sa ma duc la dracu. Am insistat, tot politicos, dar cu o usoara enervare în glas. Pe data am putut afla ca daca nu ma potolesc n-o sa mi fie bine. În acest timp în spatele meu s-au auzit câteva claxoane. Cu si mai multa hotarâre l-am rugat pe interlocutorul meu sa fie civilizatat si sa nu mai împiedice circulatia. Artagosul personaj, scos fara îndoiala din sarite de încapatânarea motorului sau, ma informa ca daca mi s-a facut pofta de o bataie sora cu moartea mi-o va da cu draga inima. Atâta cinism m-a umplut de o sfânta mânie si am coborât din masina cu gândul sa-i trag o chelfaneala acelu badaran. Nu cred ca sunt las (dar câte nu credem când e vorba de noi însine!), îmi depaseam cu un cap adversarul, iar muschii ma slujisera întotdeauna. Sunt convins si acum ca pâna la urma nu eu as fi fost cel batut. Dar nu apucasem bine sa cobor, ca din multimea ce începuse sa se adune a si iesit un individ. Repezindu-se la mine, mi-a strigat ca sunt o lepadatura si ca nu-mi va îngadui sa lovesc un om care, aflându-se pe motocicleta, nu se poate apara. M-am întors catre acel viteaz, dar n-am apucat sa-l vad. Chiar în acea clipa am auzit motocicleta pornind si am primit o lovitura puternica peste ureche. Pâna s-apuc sa ma dezmeticesc, motocicleta era departe. Buimac, m-am îndreptat masinal spre bravul d'Artagnan, dar, în aceeasi clipa, din sirul nesfârșit de vehicule s-a pornit un concert exasperat de claxoane. Eram din nou pe verde. Atunci înca zapacit, în loc sa-l scutur putin pe individul care strigase la mine, m-am întors cuminte la masina si am demarat, în timp ce imbecilul ma blagoslovea cu un "nenorocitul" de care mi-aduc aminte pâna azi.

Întâmplare lipsita de importanta, veti spune. Desigur. Numai ca mi-a trebuit multa vreme s-o uit. Aveam, totusi, scuze. Ma lasasem lovit fara sa raspund dar nu puteam fi acuzat de lasitate. Surprins, încolțit din doua parti, îmi pierdusem capul, iar claxoanele ma zapacisera si mai mult. Totusi, ma simteam nefericit de parca onoarea mi-ar fi fost terfelita pe vecie. Ma vedeam în închipuire urcând în masina, fara nici cea mai mica reactie, sub privirile ironice ale unei multimi cu atât mai bucuroase cu cât în acea zi purtam, îmi amintesc prea bine, un costum albastru foarte elegant, în urechi îmi suna din nou acel "nenorocitul" care totusi, mi se parea întemeiat. Dadusem înapoi în public. De vina fusesera împrejurările, e drept, dar împrejurari exista totdeauna. Cu întârziere, îmi aparea limpede ce-ar fi trebuit sa fac. Ma vedeam doborându-l la pamânt cu un pumn zdravan pe d'Artagnan, urcându-ma în masina, urmarindu-l pe nespaltul care ma lovise, ajungându-l din urma, imobilizându-i motocicleta la marginea trotuarului, luându-l deoparte si dându-i chelfaneala pe care o merita din plin. Acest film, cu câteva variante, s-a desfasurat de sute de ori în închipuirea mea. Dar era prea târziu si timp de câteva zile am clocit în mine o ciuda plina de venin.

Iar a început sa ploua. Nu vreti sa ne oprim sub acest portic? Asa. Ce spuneam? Ah, da! vorbeam despre onoare. Asadar, când mi-am amintit de aceasta întâmplare, am înteles exact ce însemna ea pentru mine: visul meu nu rezistase la proba faptelor. Visasem, lucrul îmi era acum limpede, sa fiu un om complet, care sa se faca respectat atât în persoana cât si în meseria sa. Daca vreti, un om care ar fi jumatate Cerdan si jumatate de Gaille. Pe scurt, voiam sa domin în toate privintele. De aceea marea mea cochetarie consta în a-mi arata mai curând îndemânarea fizica decât talentele intelectuale. Dar dupa acea lovitura primita în public, la care nu reactionasem nici într-un fel, nu-mi mai era cu putinta sa ma complac în frumoasa imagine pe care mi-o faurisem despre mine însami. Daca as fi fost prietenul adevarului si al inteligentei, asa cum pretindeam ca sunt, nici nu mi-ar fi pasat de întâmplarea aceea, demult uitata de cei care asistasera la ea. Cel mult nu mi-as fi putut ierta ca ma înfuriasem pentru o nimica toata si ca, furios fiind, îmi pierdusem prezenta de spirit, nemaistiind face fata consecintelor mâniei mele. În schimb, singurul meu gând era cum sa ma razbun, sa lovesc si sa înving, ca si cum adevarata mea dorinta n-ar fi fost sa ma stiu cea mai inteligenta si cea mai generoasa fapta de pe pamânt, ci numai sa pot bate pe cine-mi place, sa fiu cel mai puternic si asta la modul cel mai elementar. Adevarul e, si dumneavoastra o stiti prea bine, ca orice barbat inteligent viseaza sa fie gangster si

sa stapâneasca societatea numai prin violenta. Cum lucrul nu-i chiar atât de usor pe cât ne-am putea închipui citind romane de specialitate, de obicei apelam la politica, grabindu-ne sa ne înscriem în partidul cel mai crud. Ce importanta mai poate avea, nu-i asa, faptul ca-ti înjosesti spiritul, de vreme ce astfel ajungi sa fii stapân peste toti ceilalti? si iata cum începeam sa descopar în mine dulci vise de asuprire.

Îmi dadeam astfel seama ca nu eram de partea a celor vinovati, a celor acuzati, decât exact în masura în care lucrul nu-mi pricinuia nici un neajuns. Vinovatia lor ma facea elocvent pentru ca nu eu îi cazusem victima. Când eram amenintat, nu numai ca, la rândul meu, deveneam judecator, ci mai mult decât atât, ma preschimbam într-un despot mânios care voia, în afara oricarei legi, sa-l doboare pe faptas, silindu-l sa îngenuncheze în fata lui. Dupa o asemenea constatare, scumpul meu compatriot, e greu sa mai crezi cu tot dinadinsul ca esti chemat sa sprijini dreptatea si sa fii aparatorul vaduvei si al orfanului. Fiindca vad ca ploaia se înteteste si mai putem sta de vorba, voi îndrazni sa va marturisesc o noua descoperire pe care, tot scormonind în amintire, am facut-o la putina vreme dupa aceea. Sa ne asezam pe banca asta, la adapost. Sunt secole de când fumatorii de pipa privesc de aici aceeasi ploaie cazând peste aceleasi canale. Lucrul pe care vreau sa vi-l povestesc e ceva mai delicat. E vorba de o femeie. Trebuie, mai întâi, sa stiti ca am avut întotdeauna, si fara prea mare osteneala, succes la femei. Nu spun ca am izbutit sa le fac fericite si nici macar ca prin ele am izbutit sa fiu fericit. Nu, am avut succes, pur si simplu. Îmi atingeam scopul atunci când voiam eu. Închipuiti-va, gaseau ca am farmec! stiti ce înseamna sa ai farmec: vezi limpede ca ti se raspunde da, fara ca tu sa fi pus propriu-zis vreo întrebare. Asa mi se întâmpla si mie pe atunci. Va mira, nu? De ce nu recunoasteti? Cu mutra mea de-acum, e firesc sa va mire. Dar vai, dupa o anumita vârstă, orice om e raspunzator de chipul sau. Al meu... Dar asta n-are nici o importanta. Un fapt e sigur: femeile gaseau ca am farmec, lucru de care profitam.

Nu o faceam totusi în mod calculat; eram de o totala buna-credinta sau aproape. Raporturile mele cu femeile erau firesti, placute, fara complicatii, cum se spune de obicei. Nu ma foloseam de nici un fel de viclesug, în afara doar de unul fatis, în care ele vad un omagiu. Îmi placeau, cum se spune, ceea ce e totuna cu a zice ca n-am iubit nici una, niciodata. Am gasit întotdeauna atitudinea misoginului vulgara si prostesca si aproape pe toate femeile pe care le-am cunoscut le-am socotit mai bune decât mine. Totusi, asezându-le atât de sus, mai des m-am slujit de ele decât le-am slujit. Greu de înteles, nu-i asa?

stiu, iubirea adevarata e lucru cu totul exceptional, ea nu se întâlnește decât cam de doua ori la o suta de ani. În restul timpului, iubim din vanitate sau din plictiseala. Eu unul, pot s-o spun, nu eram în nici un caz Calugarita portugheza. N-am inima de piatra, ci, dimpotriva, ma înduiosez lesne si plâng usor. Numai ca toate aceste porniri sunt întotdeauna întoarse catre mine însumi, toate înduiosarile mele nu ma privesc decât pe mine. La urma urmei, mint când spun ca n-am iubit niciodata. Toata viata am avut, totusi, o mare dragoste: dragostea de mine însumi. În aceasta privinta, dupa inevitabilele dificultati ale adolescentei, m-am lamurit cât se poate de repede: viata mea amoroasa era dominata cu totul de senzualitate. Femeia era pentru mine doar un obiect de placere, pe care mi-l cuceream. La asta eram ajutat de fizicul meu: natura a fost generoasa cu mine. Ma mândream cu el si îmi ofeream cu ajutorul lui cât mai multe satisfactii, despre care n-as mai sti sa spun daca erau satisfactiile placerii sau cele ale performantei. Bun, veti spune ca si acum nu fac altceva decât sa ma laud. Sunt de acord cu dumneavoastra si ma mândresc cu atât mai putin, cu cât de data asta laudele mele sunt întemeiate.

Senzualitatea mea - pentru a nu vorbi decât de ea - era întotdeauna atât de reala încât, fie si numai pentru o aventura de zece minute, m-as fi lepadat fara sa stau pe gânduri de propriii mei parinti, chiar daca dupa aceea m-as fi cait amarnic. Dar ce spun? As fi facut asta mai cu seama pentru o aventura de zece minute si mai ales daca aveam siguranta ca totul se termina aici.

Aveam, bineînțeles și eu principiile mele, de pilda nu m-as fi atins pentru nimic în lume de nevasta unui prieten. Numai că, în chipul cel mai sincer, prietenia mea pentru sot înceta cu câteva zile înainte. Poate că n-ar trebui să numesc asta senzualitate. Căci adevărata senzualitate nu-i respingătoare. Să fim indulgenți și să spunem că e vorba de o infirmitate, de un fel de incapacitate congenitală de a vedea în dragoste altceva decât actul. O infirmitate, la urma urmei, confortabilă. Unită cu facultatea mea de a uita, îmi favoriza libertatea. Totodată, datorită unui anume aer de detașare și de totală independență, ea îmi prilejuia noi succese! Tocmai pentru că nu eram romantic, dădeam firilor romantice cele mai temeinice pricini de visare. Căci prietenile noastre seamănă toate într-o anumită privință cu Bonaparte: își închipuie că vor câștiga batalia pe care toată lumea a pierdut-o.

Legăturile acestea îmi satisfăceau, de altminteri, nu numai senzualitatea, ci și patima jocului. Îmi plăcea să aflu în femei partenerii unui anumit joc ce avea gustul inocenței. Căci nu pot suferi să mă plictisesc și din viața nu pretuiesc decât clipele de destindere. Orice societate, oricât de strălucită, devine pentru mine foarte curând o adevărată povară, în timp ce cu femeile care mi-au plăcut nu m-am plictisit niciodată. Mi-e oarecum greu să spun, dar aș fi dat cu dragă inimă zece convorbiri cu Einstein în schimbul primei întâlniri cu o figurantă nostimă. E drept că la a zecea întâlnire tânjeam după Einstein sau după o lectură serioasă. În fond, marile probleme nu m-au preocupat niciodată decât în rastimpul dintre micile mele dezamăgiri. Și nu o dată mi s-a întâmplat că, aflându-mă pe stradă și discutând pasionat cu prietenii, să pierd șirul argumentării, pentru că, tocmai în acea clipă, vedeam trecând o femeie frumoasă.

Asadar, jucam jocul. Știam că le plăcea să nu mergi de-a dreptul la țintă. Trebuia mai întâi să le faci conversație, să fii, cum spun ele, tandru. Frazele frumoase nu-mi lipseau, nu degeaba eram avocat, și nici privirile galese, căci în armată făcusem pe actorul. Schimbam adesea rolurile, dar întotdeauna era vorba de una și aceeași piesă. De exemplu, rolul în care le vorbeam de acea atracție de neînțeles, de acel "nu știu ce" care nu-și afla nici o explicație, cu atât mai mult cu cât nu mai vreau să mă lasă atras de nici o femeie, căci sunt obosit de dragoste etc..." se dovedea întotdeauna eficientă, deși era unul din cele mai vechi din repertoriu. Mai era și rolul în care mă desfasuram pe tema fericirii misterioase pe care nici o altă femeie nu mi-o mai dăduse vreodată, fericire poate fără viitor, da, cu siguranță fără viitor (căci e atât de greu de aparat!), dar care tocmai de aceea e de neînlocuit, îmi pusesem la punct mai cu seamă o mică tiradă, întotdeauna bine primită, pentru care sunt sigur că mă veți felicita. În esență, această tiradă afirma cu durere și resemnare că sunt un nimic, că nu sunt vrednic de iubire, că viața mea e în afara acestor lucruri, că nu-i e dată fericirea obișnuită, fericire pe care, poate, mi-aș fi dorit-o mai mult ca orice, dar că, iată, este prea târziu. Cu privire la pricinile acestei întârzieri hotărâtoare păstram însă cea mai mare taină, știind că nimic nu-i mai plăcut decât să te culci cu misterul. De altminteri, într-un sens, credeam în tot ce spuneam, trăindu-mi cu adevărat rolul. Nu-i de mirare atunci că și partenerii mei începeau să și-l joace pe al lor, dându-și toată silința. Cele mai sensibile se străduiau să mă înțeleagă și o asemenea strădanie se sfârșea printr-o capitulare melancolică. Celelalte, multumite când vedeau că respect regulile jocului și că aveam delicatetea de a vorbi înainte de a acționa, treceau, fără să mă aștepte, la fapte. Iar eu câștigam și încă de două ori, de vreme ce-mi satisfăceam astfel nu numai dorința de a le avea, dar și dragostea pe care mi-o purtam, dovedindu-mi de fiecare dată puterea nemărginită.

Lucrul e atât de adevărat, încât chiar dacă mi se întâmpla că unele să nu-mi ofere decât o plăcere mediocră, încercam totuși să reiau din când în când legătura cu ele, ajutat, fără îndoială, de acea stranie dorință pe care o favorizează absența urmata de o complicitate brusc regăsită, dar și pentru a-mi dovedi mie însumi că legătura noastră rezistă și că depinde numai de mine să o întăresc. Uneori le puneam chiar să jure că nu vor mai aparține nici unui alt bărbat, spre a-mi potoli, o dată pentru totdeauna, neliniștea în această privință. Dar era o neliniște la care nici inima și nici imaginația nu erau partase. Într-adevăr, în mine era atât de înradăcinată o anumită

pretentie, încât îmi era cu neputinta sa-mi închipui, chiar în ciuda evidentei, ca o femeie care-mi aparținuse va mai putea vreodata aparține și altuia. Dar jurământul prin care se legau ma elibera, în schimb, pe mine. Din acea clipa, ma simteam în stare sa rup, ceea ce, altminteri, îmi era aproape întotdeauna cu neputinta. Prin jurământul lor promisem o data pentru totdeauna în ceea ce le privea acea confirmare de care aveam nevoie, iar puterea mea era astfel asigurata pentru multa vreme. Ciudat, nu? Si totusi, asa stau lucrurile, scumpul meu compatriot. Unii striga: "Iubeste-ma!" Alții: "Nu ma iubi!" Dar mai exista unii, cei mai rai si mai nefericiti, care striga: "Nu ma iubi, dar pastreaza-mi credinta!"

Numai ca o asemenea confirmare nu-i niciodata definitiva si trebuie s-o capeti de fiecare data. si astfel, devine deprindere. Curând frazele încep sa curga fara sa te mai gândesti ce spui, apoi urmeaza reflexul: într-o buna zi, te pomenesti ca iei fara a dori cu adevarat. Va rog sa ma credeti, pentru anumiti oameni cel puțin, nu-i lucru mai greu decât acela de a nu lua ceea ce nu doresc.

si asta mi s-a întâmplat într-o zi si mie, iar despre femeia aceea e inutil sa va spun altceva decât ca, fara sa ma tulbure cu adevarat, ma atrasese prin înfatisarea ei pasiva si lacoma. Sincer vorbind, n-a fost deloc grozav, cum era si de asteptat. Dar n-am avut niciodata complexe, si am uitat-o curând, si multa vreme nici n-am mai vazut-o. Credeam ca nu-si daduse seama de nimic, si, în general, nici macar nu-mi trecea prin cap ca putea sa aiba si ea o parere în ceea privinta. De altminteri, înfatisarea ei pasiva ma facea s-o cred în afara de orice legatura cu lumea. Câteva saptamâni mai târziu am aflat totusi ca i-a vorbit unei a treia persoane despre insuficientele mele. Am avut pe data sentimentul ca am fost înșelat: nu era chiar atât de pasiva pe cât o crezusem si nu-i lipsea nici un anume discernământ. Apoi am ridicat nepasator din umeri si m-am prefacut ca râd. Ba chiar am râs de-a binelea; era limpede ca incidentul era lipsit de importanta. Daca exista un domeniu în care modestia ar trebui sa fie obligatorie, acela e domeniul sexualitatii, cu tot imprezibilul ei. Dar nu se întâmpla asa si fiecare nu stie cum sa-si cultive mai bine vanitatea, chiar când e singur. În ciuda nepasarii mele, care mi-a fost, de fapt, purtarea? Nu dupa multa vreme am întâlnit-o iar, am avut tot ce trebuia pentru ca s-o seduc si s-o am din nou, de data aceasta cu adevarat. Nu mi-a fost prea greu: nici lor nu le place sa ramâna cu amintirea unui esec. În acea clipa, si fara sa vreau asta lamurit, am început s-o chinuiesc în cele mai felurite chipuri. O paraseam si apoi iar o cautam, o sileam sa mi se dea în momente si în locuri nepotrivite, o tratam într-un fel atât de brutal în toate privintele, încât am sfârșit prin a ma lega de ea asa cum îmi închipui ca se leaga temnicerul de puscarias. si asta pâna în ziua când, în tulburarea violenta a unei placeri dureroase si brutale, a laudat cu voce tare ceea ce o subjugă. Din acea zi am început sa ma îndepartez de ea. Apoi am uitat-o cu desavârsire.

Voi fi de acord, caci va ghicesc parerea, în ciuda tacerii dumneavoastra atât de politicoasa, ca aventura aceasta nu-mi face prea mare cinste. Dar gânditi-va si la viata dumneavoastra, dragul meu compatriot. Scotociti-va bine în amintire si poate ca veti da peste cine stie ce întâmplare asemanatoare, pe care o sa mi-o povestiti mai târziu. În ceea ce ma priveste, când mi-am reamintit-o, am râs. Dar era un altfel de râs, care semana mult cu cel pe care-l auzisem pe Podul Artelor. Râdeam de frumoasele mele fraze si de pledoariile mele. De altminteri, mai mult de pledoariile mele decât de frazele cu care seduceam femeile. Pe acestea macar nu le minteam prea mult. În atitudinea mea, instinctul vorbea limpede, fara ocolisuri. Actul dragostei este o marturisire. Egoismul se manifesta aici în chip fatis, vanitatea se desfasoara din plin sau, dimpotriva, tot acum se dezvaluie si adevarata generozitate. Pâna la urma, în acea regretabila întâmplare, mai mult chiar decât în celelalte aventuri ale mele, fusesem mai sincer decât credeam, spuseseam cine sunt si cum pot trai. În ciuda aparentelor, eram deci mai demn în viata mea particulara, chiar - si mai cu seama - atunci când ma purtam asa cum v-am spus, decât în avântatele mele tirade profesionale despre nevinovatie si dreptate. Cel puțin, vazându-ma cum ma port cu fapturile

omenesti, nu ma mai puteam însela asupra adevaratei mele firi. Nici un om nu e ipocrit în placerile lui - oare am citit asta undeva sau am gândit-o singur, scumpul meu compatriot?

Când priveam, astfel, dificultatea cu care ma desparteam definitiv de o femeie, dificultate care ma facea sa am atâtea legaturi simultane, nu-mi mai spuneam ca de vina e numai sufletul meu iubitor. Nu din pricina lui intram pe data în actiune când vreuna dintre prietenele mele, obosind sa tot astepte clipa când pasiunea noastra va izbucni în toata splendoarea ei, îmi spunea ca ar fi mai bine sa nu ne mai vedem. Pe data începeam sa fac concesii, deveneam îngaduitor si elocvent. Desteptam în ele dragostea si dulcea slabiciune a inimii, dar eu însumi ma prefaceam numai a le simti, fiind doar atâtat de acel refuz si alarmat de faptul ca eram în primejdie sa pierd o afectiune. E drept ca uneori credeam ca sufăr cu adevarat. Totusi era de-ajuns ca o femeie sa se razvrateasca si sa ma paraseasca de-a binelea, pentru ca s-o uit îndata, dupa cum o uitam si când o aveam lângă mine, daca hotarâse, dimpotriva, sa se întoarca. Când eram în primejdie de a fi parasit, în mine nu se trezeau nici dragostea, si nici generozitatea, ci numai dorinta de a fi iubit si de a primi ceea ce, credeam eu, mi se cuvenea. De îndata ce eram iubit, îmi uitam iar partenera, eram stralucitor, în cea mai buna forma, din nou simpatic.

Trebuie sa va marturisesc, de altfel, ca orice afectiune, o data redobândita, devenea pentru mine o povara. În clipele de enervare îmi spuneam ca solutia ideala pentru acea femeie ar fi fost moartea. Caci, legându-ne pentru totdeauna, ea ne-ar fi eliberat totodata de constrângerea pe care o presupune orice legatura. Dar nu putem dori moartea tuturor si nici, la limita, sa pustiim planeta, numai pentru a ne bucura de o libertate altminteri de neînchipuit. Sensibilitatea si dragostea mea de oameni ar fi fost împotriva.

Singurul sentiment adânc pe care mi se întâmpla sa-l încerc în cursul acelor aventuri era recunostinta, atunci când totul mergea bine si când nu numai ca nu-mi era tulburata linistea, dar mi se lasa si deplina libertate de a face ce vreau. si nu eram niciodata mai atent si mai vesel cu o femeie decât atunci când veneam din patul alteia, ca si cum recunostinta pe care o simteam fata de una s-ar fi rasfrânt asupra tuturor celorlalte. De altminteri, oricât de tulburi si de complicate ar fi parut simtamintele mele, rezultatul pe care-l obtineam era limpede: pastram în jurul meu toate acele iubiri pentru a ma sluji de ele când voiam. Nu puteam, deci, trai, dupa propria-mi marturie, decât cu conditia ca pe tot pamântul, toate fiintele, sau cât mai multe cu putinta, sa existe pentru mine, vesnic disponibile, lipsite de o viata independenta, gata sa raspunda oricând chemarii mele, sortite sterilitatii pâna în clipa în care as fi binevoit sa le binecuvântez cu lumina mea. Spre a trai eu fericit, trebuia ca fapturnile alese de mine sa nu traiasca deloc. Sau, mai bine-zis, ele urmau sa-si primeasca viata de la mine, doar la mari rastimpuri si dupa bunul meu plac.

Va rog sa ma credeti: nu simt nici o multumire povestindu-va toate acestea. Când ma gândesc la vremea aceea în care ceream totul fara ca eu însumi sa platesc vreodata ceva, în care adunam în jurul meu toate acele fiinte ce trebuiau sa ma slujeasca, punându-le, ca sa zic asa, la frigider, spre a le avea în slujba mea, oricând la îndemâna, mi-e greu sa dau un nume ciudatului sentiment care ma cuprinde. Sa fie rusine? Oare rusinea arde, scumpul meu compatriot? Da? Atunci poate de ea e vorba sau de unul din acele sentimente ridicole în legatura cu onoarea. Mi se pare, în orice caz, ca n-am mai fost parasit de sentimentul acesta din clipa în care am descoperit în miezul amintirilor mele acea întâmplare pe care trebuie, în sfârșit, sa v-o povestesc, în ciuda atâtor digresiuni si argumente laborioase, pe care nadajduiesc ca le-ati apreciat asa cum merita.

Uite ca nu mai ploua! Fiti bun si întovarasiti-ma pâna la mine. Sunt obosit si, ciudat, nu pentru ca am vorbit, ci numai la gândul a ceea ce trebuie sa va mai spun. De altfel, marea mea descoperire poate fi povestita în câteva cuvinte. De ce as vorbi mult? Pentru ca statuia sa apara în toata goliciunea ei, frazele frumoase trebuie sa dispara. Ascultati. În acea noapte de noiembrie,

cu doi sau trei ani înainte de seara în care mi s-a parut ca aud un râs în spatele meu, traversam podul Royal, îndreptându-mă către malul stâng al Senei, unde îmi aveam locuința. Era unu după miezul nopții și cadea o ploaie maruntă, un fel de burnită, iar rarii trecători se grăbeau către casele lor. Tocmai mă despartisem de o prietenă, care, fără doar și poate, dormea acum de mult. Eram fericit că merg pe jos, cu trupul puțin amortit, dar calm, hrănit cu un sânge blând ca ploaia care cadea. Pe pod, am trecut pe lângă o siluetă întoarsă cu spatele, care, aplecată peste parapet, pare că privește fluviul. Uităndu-mă mai bine am văzut o femeie tânără și subțire, îmbrăcată în negru. Între parul întunecat și gulerul mantoului i se zărea doar ceafa, proaspătă și umedă, la care n-am rămas nesimțitor. Dar, după o clipă de sovaială, mi-am văzut de drum. Ajuns la capatul podului, am apucat-o pe chei, în direcția cartierului Saint-Michel, unde locuiam. Străbătusem cam cincizeci de metri, când am auzit zgomotul - care, în ciuda distanței, mi s-a parut asurzitor în liniștea nopții - unui trup ce se prăbușește în apă. M-am oprit brusc, dar nu m-am întors. În clipa următoare, am auzit un strigat, repetat de mai multe ori, ce coboară în josul fluviului și care dintr-o dată s-a stins. Tăcerea care a urmat în noaptea încremenită brusc mi s-a parut nesfârșită. Am vrut să alerg, dar am rămas tintuit locului. Cred că tremuram din tot trupul, de frig și de spaimă. Îmi spuneam că trebuie să acționez repede și totodată simteam cum mă napădește un fel de slăbiciune de neînvinși. Am uitat ce gând mi-a venit atunci. "Prea târziu, prea departe..." sau ceva în felul asta. Continuam să ascult, nemiscat. Apoi, cu pași grabiți, m-am îndepărtat prin ploaie. N-am prevenit pe nimeni de cele întâmplate.

Dar iată că-am ajuns, asta-i casa mea, locul unde mă adapostesc! Măine? Da, cum vreți. Va voi duce cu plăcere pe insula Marken, o să vedeți și Zuider Zee. Ne întâlnim mâine la "Mexico-City". Cum? Femeia aceea? Nu știu, cu adevărat nu știu nimic. N-am citit ziarele. Nici a doua zi și nici în zilele următoare.

Un sat de păpuși, nu-i așa? Nu se poate spune că-i lipsit de pitoresc. Dar nu pentru asta v-am adus pe această insulă, dragă prietene. Oricine poate să vă facă să admirați bonete, saboți și case împodobite cu motive decorative, în care pescarii fumează tutun fin în camere cu miros de mobilă lustruită. Eu, în schimb, sunt unul dintre puținii oameni care vă poate arăta ce-i aici cu adevărat important.

Am ajuns la dig. Trebuie să mergem de-a lungul lui, ca să ne departăm cât mai mult de aceste casute frumoase. Ne putem așeza aici. Ce părere aveți? Nu găsiți că-i una din cele mai minunate priveliști negative? Vedeti la stânga noastră acel morman de cenusa numit de cei din Dună, digul cenusiu, la dreapta, plaja vânată la picioarele noastre și, în față, marea de culoare leșiatică și cerul nemărginit în care se rasfrâng apele palide? Un adevărat infern, dar un infern nu prea fierbinte. Numai linii orizontale, nici o strălucire, spațiu incolor, viața moartă. Nu așa arată oare sfârșitul lumii, neantul, văzut și pipăit? Nici tipenie de om, da, asta mai cu seamă, nici tipenie de om. Numai dumneavoastră și cu mine, în față planetei pustii! Cerul trăiește? Aveți dreptate, iubite prietene. Se îngroasă, apoi se surpa, deschide scări în aer, închide porți de nori. Sunt porumbeii. N-ati observat că cerul Olandei e plin de milioane de porumbei ce stau atât de sus încât nici nu se vad și care bat din aripi, urcă și coboară totuși odată, umplând văzduhul cu uriașe valuri de pene cenusii, pe care vântul le risipește peste tot? Porumbeii astea tot anul. Se rotesc deasupra pamântului, se uita, ar vrea să coboare. Dar nu vad decât marea și canalele, acoperisurile pline de firme și nici un cap pe care să se așeze.

Nu înțelegeți ce vreau să spun? Trebuie să vă marturisesc că mă simt obosit. Pierd sirul vorbei și nu mai am acea minte limpede atât de mult laudată de prietenii mei. Spun prietenii mei, din principiu. Căci nu mai am prieteni, ci numai complici. În schimb, aceștia sunt mai numeroși și reprezintă întreaga omenire. Și, printre ei, primul sunteți dumneavoastră. Cel de lângă tine e totdeauna primul. Cum știu că n-am prieteni? E cât se poate de simplu: am descoperit că n-am prieteni în ziua în care m-am gândit să mă omor, spre a le juca o farsă zdravă, spre a-i pedepsi,

într-un anume sens. Dar m-am pomenit ca n-aveam pe cine pedepsi. Câțiva ar fi fost surprinși; dar nimeni nu s-ar fi simțit pedepsit. De altminteri, chiar dacă as fi vrut, tot nu mi-ar fi folosit la nimic. Dacă as fi putut să mă sinucid și apoi să-i vad ce mura fac, atunci, da, ar fi meritat. Dar pamântul e negru, iubite prieten, lemnul e gros, giulgiul des. I-as fi văzut cu ochii sufletului, e adevărat, dar numai dacă există un suflet și dacă acest suflet are ochi. De asta însă nu suntem siguri, nu suntem niciodată siguri de nimic! Altminteri, ar exista o ieșire, am izbuti să fim luați în serios. Numai propria-ti moarte îți convinge pe oameni de temeinicia motivelor tale, de sinceritatea ta, de adâncimea suferinței tale. Atâta vreme cât trăiești, cazul tau e îndoielnic, n-ai dreptul decât la scepticismul lor. De aceea, dacă ar exista fie și numai o șansă de a te bucura de spectacol, ar merita să le dovedești ceea ce nu vor să creadă, uimindu-i. Dar așa, te omori și ce însemnatate mai poate avea dacă ei cred sau nu, de vreme ce tu nu mai ești de față spre a te desfăta cu mirarea sau cu căința lor, de altminteri atât de scurtă, spre a asista, așa cum își visează fiecare om, la propria-ti înmormântare. Ca să nu mai fii îndoielnic, trebuie să nu mai fii, pur și simplu.

și oare nu-i mai bine așa? Nepăsarea lor ne-ar face să suferim mai mult. "O să mi-o platești!" îți spunea o fată tatalui ei, care n-o lasase să se mărite cu un adorator, prea ferches după gustul lui. După care s-a omorât. Dar tatal n-a plătit nimic. Ți placea la nebunie pescuitul. După trei duminici, s-a întors la râu, ca să uite, zicea el, și nu se însela: a uitat. La drept vorbind, de mirare ar fi fost dacă s-ar fi întâmplat altminteri. Crezi că mori spre a-ti pedepsi nevasta și de fapt îți redai libertatea. De aceea e mai bine să nu vezi. Ca să nu mai vorbim ce risti să-i auzi vorbind despre ceea ce socotesc ei a fi fost pricina sinuciderii tale. Parcă-i aud: "S-a omorât fiindcă n-a mai putut îndura sa..." Ah! draga prietene, ce puțină imaginație au oamenii! Ei cred întotdeauna că te sinucizi pentru un motiv oarecare. Dar poți să te sinucizi foarte bine pentru două motive. Lor nu le da însă prin cap una ca asta. și atunci, la ce bun să mori de bună voie, să te sacrifici pentru ideea pe care vrei să și-o faci despre tine? Căci, o dată mort, vor profita de asta spre a explica gestul tau prin tot felul de motive idioate sau vulgare. Martirii, draga prietene, trebuie să aleagă între a fi uitați, batjocoriti sau folosiți. Căci înțelegi nu vor fi niciodată.

și apoi, să spunem esențialul: iubesc viața și asta-i adevărata mea slăbiciune. O iubesc atât de mult, încât nu-mi pot închipui nimic în afara ei. O atare lăcomie are în ea ceva plebeian, nu găsiți? Aristocrația implică neapărat o anume distanță față de tine însuți și de propria-ti viață. Dacă trebuie, mori; te frângi, dar nu te înclini! Dar eu mă înclin, pentru că mă iubesc. După cele povestite, ce credeți că-am simțit? Sila de mine însumi? Va înșelați; mi-era sila mai curând de ceilalți. Îmi cunosteam slăbiciunile, și le regretam. Le uitam, totuși, ca și până atunci, cu o încapățănare vrednică de toată lauda. În schimb, îți judecam în inima mea, clipa de clipă, pe ceilalți. Asta va scandaliza? Credeți poate că nu-i logic să fie așa? Dar aici nu-i vorba de a fi sau nu logic. Important este să te strecoari și, mai cu seamă, să eviți judecata. N-am spus să eviți pedeapsa. Căci pedeapsa fără judecată se îndura mai ușor. Are, de altminteri, un nume care-i o cheiasie pentru nevinovăția noastră: îți spunem nefericire. Nu, important, în cazul de față, este să scapi de judecată, să eviți să fii întruna judecat, fără ca osânda să-ti fie vreodată rostita.

Dar lucrul nu-i chiar atât de ușor. Căci astăzi suntem cu toții gata oricând să-i judecam pe ceilalți, după cum suntem gata oricând pentru desfrâu. Numai că de data asta nu mai avem a ne teme că vom da dovada de slăbiciune. Dacă va îndoiti, trageți cu urechea la ce se spune pe la mese, în luna august, în acele hoteluri pentru vilegiaturisti, în care prea milostivii noștri compatrioți își fac cura de plictis. Dacă tot mai sovăiti să trageți concluziile, citiți scrierile oamenilor zilei. Sau, mai curând, uitați-va la ce se întâmplă în propria dumneavoastră familie și veți fi lamurit. Dragă prietene, să ne ferim a le da fie și cel mai mic pretext să ne judece. Altminteri, ne vor face mii farâme. Trebuie să ne luăm tot atâtea precauții ca și împlânzitorul de fiare salbatice. Dacă are ghinionul să se taie cu briciul înainte de a intra în cusca, ce mai praznic pe fiare! Am înțeles asta în ziua în care mi-a trecut pentru prima oară prin minte că nu eram

poate chiar atât de vrednic de admirație. Din clipa aceea, am devenit banuitor. Fiindcă sângeram puțin, m-am gândit că mă vor înhăta și mă vor înghiti cu totul.

În aparență, eram în aceleași raporturi cu contemporanii mei și, totuși pe nesimțite, ceva între noi începea să sune fals. Prietenii mei nu se schimbaseră. Laudau și acum, când se ivea prilejul, armonia și liniștea pe care le aflau în preajma mea. Dar eu nu eram sensibil decât la disonanțele, la tulburarea ce mă napădea; mă simteam vulnerabil, prada acuzării publice. Semenii mei nu-mi mai păreau a alcatui auditoriul plin de respect de până atunci. Cercul în mijlocul căruia mă aflam se frânșese, iar ei se însiraseră pe un singur rând, ca la tribunal. În clipa în care m-am temut că aș putea fi judecat pentru ceva, am înțeles de fapt că în fiecare dintre ei exista o vocație irezistibilă pentru meseria de judecător. Da, erau aici, ca și înainte, dar râdeau. Sau mai curând mi se părea că toți cei pe care-i întâlneam mă priveau cu un surâs ascuns. Am avut chiar impresia, în acea vreme, că cineva îmi pune piedică. De câteva ori, într-adevăr, m-am poticnit, fără pricină, intrând în locuri publice. O dată am și căzut de-a binelea. Francezul cartezian din mine și-a venit repede în fire, punând asemenea incidente pe seama singurei divinități în care poate crede bunul-simt, adică pe seama întâmplării. Totuși, în mine se statornicia neîncrederea.

Acum, fiindcă eram mereu cu atenția trează, nu mi-a fost greu să descopăr că aveam dusmani. În primul rând printre colegii mei de breaslă, apoi în viața mondenă. Pe unii îi îndatorasem cu ceva. Pe alții ar fi trebuit să-i îndatozez, dar n-o făcusem. Toate erau, de altminteri, așa cum trebuiau să fie și descoperirea nu mi-a pricinuit prea mare suferință. Mai greu și mai dureros mi-a fost, în schimb, să admit că aveam dusmani chiar printre oamenii pe care-i cunosteam foarte puțin sau pe care nu-i cunosteam deloc. Crezusem întotdeauna, cu aceeași convingere ce-mi este proprie și de care vă puteți convinge până acum în câteva rânduri, că toți acei ce nu mă cunosteau ajungeau neapărat să mă iubească de îndată ce relațiile noastre deveneau mai strânse. Am constatat însă că am dusmani mai cu seama printre cei care nu mă cunosteau decât din auzite și pe care eu nu-i cunosteam deloc. Fără îndoială, banuiam că-mi traiesc viața din plin, fără nici o constrângere, lăsându-mă cu totul în voia fericirii; și asta nu se iarta. Succesul, când e afișat într-un anume fel, l-ar face să turbeze chiar și pe un magar. Pe de altă parte, viața mea era plină de ochi și, din lipsa de timp, eram silit să refuz multe avansuri. Din aceleași pricini uitam apoi toate aceste refuzuri. Dar avansurile îmi fuseseră făcute de oameni a căror viață nu era plină și care, tocmai de aceea, își aminteau de refuzul meu.

Iată de ce, ca să nu vă dau decât un exemplu, femeile, până la urmă, mă costau scump. Timpul pe care mi-l petreceam cu ele nu-l mai puteam da bărbaților, care adeseori nu mi-o iertau. Vedeti vreă ieșire dintr-o atare situație? Fericirea și succesele nu se iarta decât atunci când consimți să le împarti din plin cu alții. Dar ca să fii fericit trebuie să nu te ocupi prea mult de ceilalți. Altfel, toate ieșirile sunt închise. Nu ai de ales decât între a fi fericit, dar judecat, sau iertat, dar nefericit. Cu mine se făcea însă o nedreptate și mai mare: eram osândit pentru o fericire trecută. Traisem vreme îndelungată distrat și surâzător, cu iluzia unei armonii generale, când, în realitate, judecățile, săgețile și batjocurile se napusteau din toate părțile asupra mea. În ziua în care mi-am dat seama de asta, am devenit, în sfârșit, lucid și, sângerând din mii de rani, mi-am pierdut dintr-o dată toată puterea. Întreg universul a început atunci să răda în jurul meu.

Iată un lucru pe care nici un om (în afara de cei ce nu traiesc, adică de înțelepți) nu-l poate îndura. Singura apărare e rautatea. Oamenii se grabesc să judece spre a nu fi ei însși judecați. Ce vreti? Ideea cea mai firească a omului, cea care-i vine în chip naiv, din strafundul firii sale, este ideea că e nevinovat. Din acest punct de vedere suntem cu toții în situația acelui francez care, la Buchenwald, se încapată să depună o reclamație la funcționarul ce-i înregistrase sosirea, el însuși prizonier. O reclamație? Funcționarul și tovarășii săi râdeau: "Degeaba, prietene. Aici nu se reclama." "Dar, domnule, spunea francezul, cazul meu e excepțional. Sunt nevinovat."

Toti suntem cazuri exceptionale. Fiecare dintre noi invoca ceva anume. Fiecare se vrea nevinovat, cu orice pret, chiar daca pentru asta ar trebui sa învinuiasca întreg neamul omenesc si însusi Cerul. Nu-i veti face nimanui prea mare bucurie laudându-l pentru stradanile depuse spre a deveni inteligent sau generos. Dimpotriva, veti vedea cum îi creste inima de fericire daca-i veti admira generozitatea înnascuta. Daca-i veti spune unui criminal ca greseala pe care a facut-o nu tine nici de firea si nici de caracterul sau, ci de împrejurari nefericite, va va fi peste masura de recunoscator. În timpul pledoariei, chiar va alege acel moment ca sa plânga. Totusi nu vad nici un merit în a fi cinstit sau inteligent din nascare. Dupa cum esti cu siguranta la fel de raspunzator, fie ca esti criminal din fire, fie ca devii criminal datorita împrejurarilor. Dar toti acesti escroci vor iertarea, adica se vor iresponsabili, cautând fara rusine o justificare în natura sau o scuza în împrejurari, chiar daca sunt contradictorii. Pentru ei, important este sa fie nevinovati si ca virtutile lor, cu care au fost daruiti din nastere, sa nu poata fi puse la îndoiala, iar greselile lor, iscate dintr-o nenorocire trecatoare, sa fie vesnic provizorii. V-am mai spus, totul e sa scapi de judecata. si cum e greu sa scapi de ea si aproape cu neputinta sa-ti faci în acelasi timp si admirata si iertata firea, toti cauta sa fie bogati. De ce? V-ati întrebat vreodata? Pentru putere, bineînteles. Dar mai cu seama pentru ca bogatia te sustrage judecatii imediate, te scoate din multimea din metrou pentru a te închide într-o caroserie nichelata, te izoleaza în parcuri uriase, în vagoane de dormit, în cabine de lux. Bogatia, draga prietene, nu înseamna, e drept, achitarea, ci doar o amânare, care nu-i însa nici ea de lepadat...

Mai cu seama sa nu va credeti prietenii când va vor cere sa fiti sincer cu ei. O fac numai în nadejdea ca-i veti întari în excelenta idee pe care o au despre ei însisi, oferindu-le o certitudine în plus, pe care o afla în fagaduiala dumneavoastra de a fi sincer. Cum ar putea fi sinceritatea o conditie a prieteniei? A spune, cu orice pret, adevarul este o pasiune care nu cruta nimic si careia nimic nu-i rezista. E un viciu, uneori un confort, sau un egoism. Daca, asadar, va aflatî într-o atare situatie, nu sovaiti nici o clipa: fagaduiti ca veti spune numai adevarul si mintiti cât puteti mai bine. Vetî raspunde dorintei lor celei mai ascunse, dovedindu-le astfel dragostea îndoito.

Lucrul e atât de adevarat, încât ne încredintam rareori tainele celor mai buni decât noi. Pe acestia am vrea sa-i ocolim. Mai degraba le spunem ce avem pe suflet celor ce ne seamana si care ne împartasesc slabiciunile. Nu dorim deci sa ne îndreptam, nici sa devenim mai buni, caci pentru asta ar trebui în primul rând sa renuntam a mai judeca. Dar noi nu dorim decât sa fim deplânsi si încurajati sa mergem pe drumul pe care am apucat. În fond, am vrea sa nu mai fim nevinovati si sa nu ne mai dam osteneala de a ne purifica. Nu avem nici destul cinism, nici destula virtute. Ne lipseste atât energia binelui cât si cea a raului. Îl cunoasteti pe Dante? Adevarat? Extraordinar! Atunci stiti ca Dante admite existenta unor îngerî neutri în cearta dintre Dumnezeu si Satana. El îi aseaza în limb, un fel de vestibul al infernului sau. Ne aflam în vestibul, draga prietene.

Sa avem rabdare? Aveti, fara îndoiala, dreptate. Ne-ar trebui rabdarea de-a astepta Judecata de Apoi. Numai ca noi suntem grabiti. Ba chiar atât de grabiti, încât eu unul am fost silit sa ma fac judecator-penitent. Totusi, a trebuit mai întâi sa ma împac cu ceea ce descoperisem si sa ma pun în buna ordine cu râsul contemporanilor mei. Cu începere din seara în care am fost strigat, caci am fost cu adevarat strigat, a trebuit sa raspund sau macar sa caut raspunsul. Nu era usor; multa vreme am ratacit la întâmplare. A trebuit mai întâi ca acel râs ce-mi suna vesnic în urechi, precum si cei care râdeau, sa ma învete sa vad mai limpede în mine, aratându-mi ca nu era atât de simplu pe cât crezusem. De ce zâmbiti? Adevarul acesta nu-i chiar atât de elementar pe cât pare. Atât doar ca numim adevaruri elementare adevarurile pe care le descoperim în urma tuturor celorlalte.

Analizându-ma îndelung, am izbutit sa vad duplicitatea profunda a fapturii omenesti. Am înteles atunci, tot cautând prin amintiri, ca modestia ma ajuta sa stralucesc, umilinta sa înving si

virtutea sa asupresc. Faceam razboiul cu mijloace pasnice si capatam, prin mijloace aparent dezinteresate, tot ce râvneam. De pilda, niciodata nu m-am plâns când prietenii uitau data zilei mele de nastere; toti se minunau chiar, cu o nuanta de admiratie în voce, de discretia mea în aceasta privinta. Dar pricina dezinteresului meu era înca si mai discreta: doream sa fiu uitat ca sa ma pot plânge mie însumi. Cu câteva zile înainte glorioasei date, atât de bine cunoscute mie, pândeam, atent sa nu-mi scape nimic din ceea ce ar fi putut destepta atentia sau memoria celor care nadajduiam ca ma vor uita (într-un an, am fost chiar pe punctul de a truca un calendar de birou). Izbutind sa-mi demonstrez astfel singuratatea, puteam sa ma las în voia farmecului unei tristeti virile.

Astfel, fata tuturor virtutilor mele îsi avea reversul ei, mai putin impunator. E drept ca defectele mele sfârseau întotdeauna prin a ma sluji, silit fiind sa ascund partea vicioasa a vietii mele, trebuia sa dau o înfatisare rece care era confundata cu înfatisarea virtutii; indiferenta mea ma facea iubit, egoismul meu culmina în generozitate. Ma opresc: prea multa simetrie ar dauna acestei demonstratii. Paream incoruptibil, iar eu n-am fost niciodata în stare sa rezist în fata unui pahar de vin sau a unei femei. Treceam drept activ, energic si împaratia mea era patul. Îmi proclamam peste tot loialitatea si cred ca nu exista fiinta pe care s-o fi iubit si pe care pâna la urma sa n-o fi tradat. Bineînteles, tradam, dar eram în acelasi timp si credincios, eram indolent, dar totodata munceam din rasputeri si clipa de clipa, îmi ajutam aproapele, pentru propria-mi placere. Îmi repetam întruna aceste adevaruri evidente, dar nu aflam în ele prea mare consolare. În unele dimineti îmi instruiam procesul pâna la capat si ajungeam la concluzia ca sentimentul în care excelam era mai cu seama dispretul. De obicei îi dispretuiam cel mai mult tocmai pe cei pe care-i ajutam. Politicos, aratându-ma solidar si emotionat, scuipam zilnic în obrazul tuturor orbilor.

Sincer vorbind, exista vreo scuza la toate astea? Da, exista, dar una atât de jalnica, încât mi-e cu neputinta s-o invoc. Totusi, iat-o: n-am putut niciodata sa iau cu adevarat în serios treburile omenesti. N-as fi putut spune în ruptul capului în ce consta seriozitatea lor; stiam doar ca ea nu putea fi gasita în cele ce vedeam în mine si în jurul meu, caci totul mi se înfatasa doar ca un joc amuzant sau neplacut. Exista, într-adevar, stradanii si convingeri pe care nu le-am înteles niciodata. Am privit întotdeauna cu mirare si cu oarecare neîncredere acele ciudate fapturi care muncesc pentru bani, pe care pierderea unei situatii le face nefericite sau care se sacrifica, dându-si importanta, pentru prosperitatea familiei. În schimb, îl înlegeam mai bine pe acel prieten care-si pusese în gând sa nu mai fumeze si care izbutise pâna la urma sa se lase de fumat. Într-o dimineata, deschizând ziarul si citind despre explozia primei bombe H si despre admirabilele ei efecte, a intrat fara sa mai stea pe gânduri într-o tutungerie.

Uneori, fara îndoiala ma prefaceam ca iau viata în serios. Curând însa îmi devenea evidenta lipsa de seriozitate a seriozitatii însasi si din acea clipa ma multumeam sa-mi joc rolul, dar cât mai bine cu putinta. Jucam rolul omului eficace, inteligent, virtuos, bun cetatean, indignat, indulgent, solidar, moral... Ma opresc, caci ati înteles ca eram ca si olandezii nostri, care în acelasi timp sunt si nu sunt aici: eram absent tocmai când copleseam cu prezenta mea. N-am fost cu adevarat sincer si entuziast decât pe vremea când faceam sport si, în armata, când jucam piese pentru propria noastra placere, în amândoua cazurile trebuia sa respectam o regula de joc, care nu era serioasa, dar pe care ne placea sa o socotim ca atare. Chiar si acum, stadionul întesat de multime, cu meciurile lui de duminica, si teatrul, pe care l-am iubit cu o patima nemarginita, sunt singurele locuri din lume unde ma simt nevinovat.

Dar cine ar admite ca o asemenea atitudine e legitima când e vorba de dragoste, de moarte sau de salariul celor obiditi? si totusi, ce era de facut? Nu-mi puteam închipui dragostea Isoldei decât în romane sau pe scena. Muribunzii îmi pareau uneori patrunsi cu adevarat de rolul pe care-l jucau. În schimb, mi se parea ca replicile clientilor mei saraci se desfasoara întotdeauna

dupa unul si acelasi tipic. Astfel, traind între oameni fara a le împartasi interesele, nu izbuteam sa cred în ceea ce fagaduiam. Eram destul de politicos si destul de indolent pentru a face ceea ce asteptau de la mine în meserie, în familie sau în viata mea de cetatean, dar procedam de fiecare data într-un anume fel distrat, care strica totul. Mi-am trait întreaga viata sub semnul duplicitatii si actiunile mele cele mai serioase au fost, nu o data, tocmai cele în care eram cel mai putin angajat. La urma urmei, oare nu asta e ceea ce nu mi-am mai putut ierta si, adaugând o prostie la atâtea altele, pricina ce m-a facut sa ma împotrivesc cu cea mai mare violenta judecatii ce se urzea în mine si în jurul meu, silindu-ma sa caut o iesire?

Câtva timp am trait ca si cum nimic nu s-ar fi schimbat. Mergeam înainte pe vechiul meu fagas. Ca un facut, eram mai laudat ca niciodata. si raul chiar de aici mi s-a tras. Va amintiti: "Nefericit cel ce nu aude despre sine decât cuvinte de lauda!" Ah! Ce vorba înțeleapta! Nefericire mie! Masinaria a început, asadar, sa aiba tot soiul de capricii si de poticneli ciudate.

Atunci a izbucnit în viata mea de fiecare zi gândul mortii. Am început sa numar anii pe care-i mai aveam de trait. Cautam exemple printre oamenii de vârsta mea care murisera. si ma chinuia ideea ca nu voi mai avea timp sa-mi împlinesc menirea. Dar care menire, n-as fi putut spune. Merita oare osteneala sa mai fac ceea ce facusem pâna atunci? Dar nu era numai asta. Ma urmarea o teama ridicola sa nu mor înainte de a-mi fi marturisit toate minciunile. Nu lui Dumnezeu si nici unuia dintre reprezentantii sai, va dati seama ca eram deasupra unor asemenea lucruri, ci oamenilor, unui prieten, de pilda, sau unei femei iubite. Altminteri, chiar daca în viata unui om nu s-ar fi ascuns decât o singura minciuna, moartea o facea definitiva. Nimeni, niciodata, nu va mai cunoaste adevarul în acea privinta, de vreme ce singurul care-l cunostea era tocmai mortul, care luase taina cu el în mormânt. Aceasta ucidere absoluta a unui adevar îmi dadea ameteli. Astazi, în paranteza fie spus, mi-ar prilejui mai degraba placeri rafinate. Gândul, de pilda, ca eu sunt singurul ce cunosc adevarul despre un lucru cautat de toata lumea si ca am la mine acasa un obiect care a pus zadarnic în miscare politia a trei tari, ma încânta, pur si simplu. Dar sa lasam asta. Pe vremea aceea ma chinuiam, caci nu gasisem înca leacul.

Bineînteles, încercam sa-mi vin în fire. Ce însemnatate mai putea avea minciuna unui om în raport cu istoria generatiilor si cât de nesabuita era pretentia de a aduce în lumina adevarului cine stie ce jalnica înselaciune, pierduta în oceanul secolelor precum grauntele de sare în apa marii!

Îmi spuneam, de asemenea, ca moartea trupului, daca ma gândeam la mortile pe care le vazusem, era, ea singura, o pedeapsa îndeajuns de mare, si care rascumpara totul. Prin ea îti câstigai, cu sudoarea agoniei, mântuirea (adica dreptul de a pieri pentru totdeauna). Totusi, nelinistea mea crestea, moartea îmi statea zi si noapte la capatâi, ma sculam în fiecare dimineata cu ea în gând, iar laudele ce mi se aduceau îmi pareau din ce în ce mai greu de îndurat. Socoteam ca minciuna sporea o data cu ele, întrecând orice masura, si ca niciodata nu-mi va mai sta în putinta sa-mi fac rânduiala în viata.

Într-o buna zi, n-am mai putut rabda. Prima mea reactie a fost exagerata. De vreme ce eram un mincinos, o sa-mi dau în vileag duplicitatea, aruncând-o în obrazul tuturor acelor imbecili înainte chiar ca ei s-o fi descoperit. Provocat sa dau pe fata adevarul, voi raspunde sfidând. Pentru a preîntâmpina râsul am hotarât sa ma azvârl prada batjocurii generale. De fapt, încercam si de data asta sa scap de judecata. Voiam sa-i câstig de partea mea pe cei care râd sau macar sa trec de partea lor. Ma gândeam, de pilda, sa îmbrâncesc orbii pe strada, gând ce trezea în mine o bucurie surda si neasteptata, aratându-mi cât de mult îi urâse întotdeauna ceva din sufletul meu; planuiam sa întep pneurile de la carucioarele infirmilor, sa urlu: "Nespalatilor", sub schelele pe care lucrau muncitori, sa palmuiesc copiii de tâta în metrou. Visam la toate acestea, dar n-am facut nimic sau, daca am facut ceva asemanator, nu-mi mai aduc aminte. Turbam de mânie nu-

mai la auzul cuvântului "adevar". Eram totusi silit sa-l rostesc mereu în pledoariile mele. Dar ma razbunam blestemând în mod public spiritul umanitar; anuntam publicarea unui manifest în care cei asupriti urmau a fi demascati ca asupritori ai oamenilor de treaba. Într-o zi, pe când mâncam langusta pe terasa unui restaurant, un cersetor nu-mi dadea pace. L-am chemat pe patron sa-l alunge si am aprobat în chipul cel mai zgomotos discursul acelui împartitor de dreptate. "N-ai ce cauta aici, îi spunea el. Pune-te si dumneata în locul acestor domni si doamne!". Îmi aratam, de asemenea, în fata cui voia sa ma asculte, regretul ca nu mai era cu putinta sa te porti ca un anume proprietar rus, al carui caracter îmi stârnise admiratia: punea sa-i biciuiasca atât pe taranii care-l salutau cât si pe cei ce nu-l salutau, pedepsind astfel o îndrazneala pe care o gasea la fel de nerusinata în amândoua cazurile.

Îmi amintesc de alte ispravi si mai grave. Am început sa scriu o *Oda la politie* si o *Apoteoza a ghillotinei*. Mai cu seama frecventam cafenelele specializate, unde se adunau umanistii nostri de profesie. Eram, se înțelege, bine primit, dat fiind bunele mele antecedente. si dintr-o data, cu înfatisarea cea mai nevinovata, dadeam drumul unui cuvânt de ocară: "Multumesc lui Dumnezeu", spuneam, sau, si mai simplu: "Dumnezeule!". stiti prea bine ca ateii nostri de cafea nu prea se împaca cu cele sfinte. Dupa ce rosteam acea enormitate, urma un moment de stupeoare când toti se uitau unii la altii, uimiti. Apoi izbucnea scandalul: unii fugeau afara din cafea, altii cotcodaceau indignati, ascultându-se numai pe ei, si toti se zvârcoleau ca dracul în cristelnita.

Gasiti, probabil, ca ma purtam copilareste. Totusi, glumele acestea aveau, poate, o pricina mai serioasa. Voiam sa stric jocul si, mai cu seama, sa spulber reputatia magulitoare de care ma bucuram si al carei gând ma facea sa turbez. "Un om ca dumneavoastra", mi se spunea cu amabilitate, iar eu simteam cum palesc de furie. Ma saturasem de stima lor, de vreme ce nu era generala, si cum ar fi putut fi generala, de vreme ce eu n-o puteam împartasi? De aceea, cel mai bun lucru era sa acopar totul, judecata si stima, cu valul ridicolului. Trebuia cu orice pret sa dau frâu liber spiritului care ma înabusea. Voiam sa spintec frumosul manechin pe care-l plimbam peste tot si sa le arat tuturor ce avea înăuntru. Îmi amintesc, de pilda, de o conferinta pe care trebuia s-o tin în fata unor tineri avocati stagiari. Enervat de elogiile excesive ale decanului nostru care ma prezentase auditoriului, nu m-am mai putut stapâni. La început am vorbit cu înflacararea si emotia la care toata lumea se astepta si pe care le livram la comanda, cu cea mai mare usurinta. Dar deodata m-am pomenit recomandând amalgamul ca metoda de aparare. Nu acel amalgam, le spuneam, perfectionat de inchizitiile moderne, care judeca în acelasi timp un hot si un om cinstit, pentru a-l împovara pe cel de-al doilea cu crimele celui dintâi: trebuia, dimpotriva, sa-l aperi pe hot, punând în lumina crimele omului cinstit, adica ale avocatului. Asupra acestui punct m-am explicat cât se poate de limpede: "Sa presupunem ca am acceptat sa apar un biet cetatean care a ucis din gelozie. Socotiti si dumneavoastra, domnilor jurati, le-as spune, cât de marunta e vina unui om ce se mânie când își vede bunatatea fireasca pusa la grea încercare de viclesugul sexului femeiesc. si nu-i oare lucru mult mai grav ca eu însumi ma aflu de partea cealalta a barei, pe aceasta banca, fara sa fi fost vreodata bun si fara sa fi suferit vreodata din pricina înselaciunii? Sunt liber, nu ma puteti osândi, si totusi cine sunt eu? Un cetatean-soare, daca e sa judecam dupa orgoliul care ma însufleteste, un tap desfrânat, mânios ca un faraon, trândav ca un rege. N-am omorât pe nimeni? înca nu, e adevarat. Dar n-am lasat oare sa moara fapturi vrednice de toata iubirea? Poate ca da. si poate ca sunt gata s-o iau iar de la început. În timp ce omul acesta - priviti-l, si va veti convinge - nu va mai savârsi niciodata nimic din ce a savârsit. si acum înca se mai mira de ce-a fost în stare sa faca." Discursul meu i-a tulburat într-o oarecare masura pe tinerii mei confrati. Dupa o clipa de tacere, s-au hotarât sa izbucneasca în râs. si-au recapatat cu totul linistea când am ajuns la concluzii, în care invocam, într-un chip cât se poate de elocvent, persoana umana si presupusele sale drepturi. În acea zi, pâna la urma a învins totusi obisnuinta.

Am repetat aceste placute extravagante, dar n-am izbutit decât sa dezorientez puțin opinia publica. Nu sa o dezarmez, si nici, mai cu seama, sa ma dezarmez. Uimirea pe care o întâlnim, în general, la cei ce ma ascultau, stinghereala lor oarecum reticenta, foarte apropiata de cea pe care mi-o aratati dumneavoastra acum - nu, e inutil sa protestati - nu mi-au adus linistea. Caci, vedeti dumneavoastra, nu-i de ajuns sa te învinuiesti pentru a-ti sterge vina; daca ar fi asa, as fi acum neprihanit ca un mielusel. Trebuie sa stii sa te învinuiesti dupa o anume metoda, pe care am izbutit s-o pun la punct abia mult mai târziu si pe care n-am putut-o descoperi înainte de a ma fi aflat în cea mai deplina parasire. Pâna atunci, râsul a plutit mai departe în preajma mea si toate stradaniile mele nesabuite n-au izbutit sa stârpeasca din el o anume mladiere binevoitoare, aproape dragastoasa, care-mi facea rau.

Dar mi se pare ca marea a început sa se umfle. În curând va pleca si vaporul nostru, caci se apropie seara. Priviti cum se aduna porumbeii, acolo, sus. Se îngramadesc unii într-altii, se misca abia simtit, iar lumina scade. Vreti sa tacem puțin, ca sa ne putem bucura în tihna de ceasul acesta sinistru? Va interesez? Sunteti prea amabil. De altminteri, acum chiar sunt în primejdie de a va interesa cu adevarat. Înainte de a ma explica în legatura cu judecatorii-penitenti, trebuie sa va vorbesc despre desfrâu si despre carcera.

Va înselati, vaporul merge repede. Dar Zuider Zee e o mare moarta sau aproape. Din pricina malurilor joase, pierdute în ceata, nu stii unde începe si unde sfârseste. Neavând nici un reper, nu putem aprecia viteza. Înaintam, dar nimic nu se schimba. Parca n-am pluti, ci am visa.

În arhipelagul grecesc aveam impresia contrarie. Noi insule rasareau întruna pe cerul orizontului. Spinarea lor despadurita delimita cerul, malurile stâncoase contrastau limpede cu marea. Nici o confuzie nu era cu putinta; totul devenea reper în lumina necrutatoare. si, de la o insula la alta, pe micul nostru vapor care înainta lenes, aveam impresia ca saltam zi si noapte, fara o clipa de ragaz, pe creasta valurilor marunte si racoroase, printre stropi de spuma si râsete. De atunci, toata Grecia pluteste la nesfârșit, undeva în mine, la marginea amintirii... Dar vad ca am luat-o razna si devin lyric! Va rog sa ma opriti, draga prietene!

Dar, fiindca veni vorba, cunoasteti Grecia? Nu? Cu atât mai bine! Ce-am face noi acolo, va întreb? în acele locuri n-au ce cauta decât sufletele curate. stiti ca acolo prietenii se plimba pe strada doi câte doi, mâna-n mâna? Da, femeile ramân acasa, iar pe strazi poti vedea plimbându-se în sus si-n jos cu gravitate, tinându-si prietenul de mâna, barbati în puterea vârstei, respectabili si purtând mustati. În Orient de asemenea, câteodata? E adevarat. Dar spuneti-mi, ati îndrazni sa ma tineti de mâna pe strazile Parisului? Glumesc! Noi avem tinuta, e lucru stiut, murdaria ne tine tepeni, înainte de a ne duce în insulele grecesti ar trebui sa ne spalam din cap pâna-n picioare. Acolo aerul e cast, marea si placerea curate. Iar noi...

Sa ne asezam pe aceste sezlonguri. Ce pâcla! Ramasesem, cred, la carcera. Da, o sa va spun îndata despre ce-i vorba. Dupa ce m-am zbatut în fel si chip, dupa ce-am scos tot ce se putea scoate din atitudinea mea impertinenta, descurajat de atâtea eforturi inutile, am hotarât sa renunt cu totul la societatea barbatilor. Nu, nu, n-am cautat o insula pustie, asa ceva nu mai exista. M-am refugiat în preajma femeilor. stiti, ele nu condamna cu adevarat nici una din slabiciunile noastre; mai curând încearca sa ne umileasca sau sa ne dezarmeze. De aceea, femeia nu-i rasplata razboinicului, ci a criminalului. E limanul, adapostul lui si de cele mai multe ori e arestat în patul ei. Nu-i oare tot ce ne-a mai ramas din paradisul terestru? Descumpanit, am alergat la adapostul meu firesc. Dar acum renuntasem la frazele frumoase. Mai jucam puțin, din obisnuinta; totusi, nu mai dadeam dovada de aceeasi imaginatie. Mi-e greu s-o marturisesc, de teama sa nu spun cine stie ce cuvinte grosolane: mi se pare ca în acea vreme am simtit nevoia unei iubiri. Obscen, nu-i asa? Eram, în orice caz, napadit de o suferinta mocnita, de un fel de senzatie de privatiune, care m-a facut mai disponibil si mi-a îngaduit, atât din nevoie, cât si din

curiozitate, sa ma leg mai mult de câteva femei. Fiindca simteam nevoia sa iubesc si sa fiu iubit, m-am crezut îndragostit de-a binelea. Cu alte cuvinte, am facut pe prostul.

Ma surprindeam punând adesea o întrebare pe care pâna atunci, ca orice barbat cu experienta, o evitasem întotdeauna. Ma auzeam spunând: "Ma iubesti?" stiti ca în asemenea situatie obiceiul cere sa raspunzi: "Dar tu?" Daca raspundeam da, ma legam mai mult decât îmi îngaduiau adevaratele mele sentimente. Daca îndrazneam sa spun nu, riscam sa nu mai fiu iubit, ceea ce m-ar fi facut sa sufar. Cu cât era mai în primejdie sentimentul în care nadajduiam sa-mi gasesc linistea, cu atât îl ceream mai imperios de la partenera mea. Eram, asadar, silit sa fac fagaduiele din ce în ce mai explicite si sa pretind inimii mele un sentiment tot mai adânc. Am facut astfel o falsa pasiune pentru o femeiusca nostima, care citise cu atâta sârguinta revistele pentru femei, încât se pricepea sa vorbeasca despre dragoste cu siguranta si convingerea unui intelectual vestind societatea fara clase. Aceasta convingere, stiti prea bine, e molipsitoare. Am început si eu sa vorbesc despre dragoste si am sfârșit prin a ma convinge singur ca sunt îndragostit. Cel puțin pâna în clipa în care mi-a devenit amanta si când am înțeles ca revistele care o învățasera sa vorbeasca despre dragoste n-o învățasera si cum s-o faca. Dupa ce iubisem un papagal, am fost silit sa ma culc cu un sarpe. Am cautat, asadar, aiurea dragostea fagaduita în carti, dar pe care n-o întâlnisem niciodata în viata.

Îmi lipsea însa entuziasmul. De mai bine de treizeci de ani ma iubeam numai pe mine. Cum as fi putut nadajdui sa pierd o atare deprindere? Adevarul e ca n-am pierdut-o câtusi de puțin si ca am ramas doar un veleitar al pasiunii. Am facut fagaduiele în dreapta si în stânga. Am contractat iubiri simultane, asa cum, odinioara, avusesem legaturi multiple. Am nefericit mai multe fapturi chiar decât pe timpul splendidei mele indiferente. V-am spus ca papagalul meu, în culmea disperarii, a vrut sa faca greva foamei? Din fericire am sosit la timp si m-am resemnat sa-i tin mâna pâna în ziua în care l-a întâlnit pe inginerul cu tâmple carunte - abia întors dintr-o calatorie în Bali - pe care i-l descriesese revista ei preferata. În orice caz, departe de a fi, cum se spune, târât si iertat în vesnicia pasiunii, n-am facut decât sa sporesc numarul greselilor si ratacirilor mai vechi; din care pricina am capatat o asemenea sila de iubire încât, ani în sir, n-am putut auzi fara sa scrâsnesc din dinti *Viata în roz* sau *Moartea din dragoste a Isoldei*. Am încercat atunci sa renunt, dintr-un anume punct de vedere, la femei si sa duc o viata casta. La urma urmei, prietenia lor trebuia sa-mi ajunga. Dar asta însemna sa renunt la joc. În afara dorintei, femeile ma plectiseau peste masura si, în chip vizibil, si eu le plectiseam. Renuntasem la joc, la teatru, traiam acum dupa adevar. Dar adevarul, draga prietene, e plectisitor la culme.

Nemaiasteptând nimic nici de la dragoste, nici de la castitate, m-am gândit ca-mi mai ramânea desfrâu, care înlocuieste de minune dragostea, face râsetele sa amuteasca, tacerea sa coboare, daruind nemurirea. Pentru cel ajuns la un anume grad de betie lucida si care, culcat noaptea târziu între doua femei de strada, se simte golit de orice dorinta, speranta nu mai e o tortura; spiritul sau domneste peste toate timpurile, iar durerea de a trai nu mai exista pentru el. Într-un sens, traisem întotdeauna în desfrâu, de vreme ce dorisem întotdeauna sa fiu nemuritor. si nu-i oare acesta strafundul firii mele precum si urmarea acelei nemarginite iubiri de mine însumi despre care v-am vorbit? Da, râvneam cu toata fiinta sa fiu nemuritor. Ma iubeam prea mult pentru a nu dori ca pretiosul obiect al dragostei mele sa nu dispara niciodata. si cum în stare de trezie, daca ai ajuns sa te cunosti cât de cât, ti-e peste putinta sa vezi de ce i-ar fi fost daruita nemurirea unei maimute desfrânate, nu-mi mai ramânea decât sa-mi procur succedanee de nemurire. Fiindca doream viata vesnica, ma culcam cu târfe si beam nopti întregi. Dimineata, bineînțeles, simteam în gura gustul amar al conditiei mele de faptura muritoare. Dar ore în sir plutisem, preaferice, la mari înaltimi. Voi îndrazni oare sa va marturisesc? Îmi amintesc înca si acum cu duiosie de noptile când ma duceam într-un local sordid ca sa ma întâlnesc cu o dansatoare care ma onora cu favorurile ei si pentru a carei buna reputatie m-am batut chiar, într-o seara, cu un tinerel laudaros. Ma lafaiam noapte de noapte în spatele tejghelei, în lumina rosie si

în praful aceluia lacas de desfatare, mintind de înghetau apele și bând întruna fara oprire. În zori ma pravaleam în patul, vesnic desfacut, al printesei mele, care se lasa mecanic în voia placerii, adormind o clipa mai târziu. Apoi venea ziua, luminând blând tot acel dezastru, iar eu ma ridicam, drept și nemiscat în dimineata stralucitoare.

Alcoolul și femeile mi-au adus, la drept vorbind, singura usurare de care eram vrednic. Va încredintez acest secret, draga prietene; folositi-l fara teama! Veti vedea ca adevaratul desfrâu este izbavitor, pentru ca nu creeaza, nici un fel de îndatorire. În desfrâu nu te posezi decât pe tine însuti; iata de ce ramâne îndeletnicirea preferata a celor ce se iubesc pe ei însisi mai presus de orice. E o jungla fara viitor și fara trecut, fara fagaduinta, mai cu seama, și fara pedeapsa imediata. Locurile unde salasluieste sunt departate de lume. Intrând, lasi în urma atât teama cât și speranta. Vorbele, aici, sunt de prisos; ceea ce cauti se poate capata și fara cuvinte și adesea, da, chiar fara bani. Ah! lasati-ma, va rog, sa aduc omagiul meu femeilor necunoscute și uitate care m-au ajutat atunci. Îmi mai amintesc și astazi de ele cu un anume respect.

M-am folosit din plin de acest mod de a ma elibera. Am putut chiar fi vazut într-un hotel, pacatuind, dupa cum se spune, în acelasi timp cu o prostituata batrâna și cu o fetiscana din cea mai buna societate. Cu cea dintâi faceam pe cavalerul îndragostit, iar pe a doua ma straduiam sa o învăț anumite realitati. Din nefericire, prostituata avea o fire foarte burgheza: nu dupa multa vreme a consimtit sa-si scrie memoriile pentru un ziar religios foarte deschis la ideile moderne. Fetiscana, la rândul-i, s-a maritat, spre a-si satisface instinctele dezlantuite și spre a nu lasa fara întrebuintare niste talente cu totul remarcabile. Sunt, de asemenea, foarte mândru ca am fost primit în acea vreme ca un egal într-o asociatie masculina prea des calomniata. Dar asupra acestui lucru nu voi insista: stiti bine ca pâna și oamenii foarte inteligenti se falesc atunci când pot goli o sticla mai mult decât vecinul. As fi putut, asadar, sa-mi aflu pacea și izbavirea în acel prea fericit dezmat. Dar și de data asta am întâlnit o piedica în mine. A început sa ma doara ficatul și m-a razbit o oboseala îngrozitoare, care nu mi-a trecut nici pâna azi. Ne jucam de-a nemurirea și, dupa câteva saptamâni, ne pomenim ca abia ne mai putem târî de la o zi la alta.

Singurul folos al acestei experiente, dupa ce-am renuntat la ispravile mele nocturne, a fost acela de a-mi fi facut viata mai puțin dureroasa. Oboseala care-mi macina trupul tocise în acelasi timp în mine multe puncte sensibile. Orice exces micșoreaza vitalitatea, deci și suferinta. Spre deosebire de ceea ce se crede în mod obisnuit, desfrâul n-are în el nimic frenetic. E doar un somn nesfârșit. Ati observat probabil ca barbati cu adevarat gelosi n-au decât un singur gând: sa se culce cu femeia care, cred ei, i-a tradat. Bineînțeles, nu vor astfel decât sa se asigure o data mai mult ca sunt înca stapânii scumpei lor comori. Vor s-o aiba, cum se spune. Dar mai e ceva: îndata dupa asta, sunt mai puțin gelosi. Gelozia fizica este un rezultat al închipuirii, dar totodata și o judecata asupra ta însuti. Pui pe seama rivalului gândurile urâte pe care le-ai avut în împrejurari asemanatoare. Din fericire, excesul placerii slabeste imaginatia ca și judecata. Suferinta adoarme o data cu virilitatea și nu se trezeste decât o data cu ea. Pentru aceleasi pricini, adolescentii își pierd, o data cu prima lor femeie, nelinistea metafizica, iar anumite casatorii care nu sunt decât un desfrâu birocratizat, devin în acelasi timp dricurile cenusii ale îndraznelii și imaginatiei. Da, draga prietene, casatoria burgheza a pus întreaga noastra tara sub semnul papucilor și halatului, și în curând o va duce la groapa.

Exagerez? Nu, dar pierd sirul. Voiam doar sa va spun cât de bine mi-au prins acele luni de orgie. Traiam într-un fel de ceata, în care râsul hohotea tot mai stins, încât pâna la urma nici nu-l mai auzeam. Indiferenta mea, și pâna atunci atât de mare, nemaiîntâlnind nici o stavila, se întindea ca o scleroza. Terminasem cu emotiile! Starea mea de spirit era mereu aceeași sau, mai bine-zis, nici nu putea fi vorba de o stare de spirit. Plamânii tuberculosi se vindeca uscându-se și astfel fericitul lor stapân moare înabusit cu încetul. Asa s-a întâmplat și cu mine: o data cu vindecarea, venea, linistita, moartea. Traiam înca din meseria mea, dar reputatia îmi fusese mult

stirbita de vorbele mele extravagante, iar existenta mea dezordonata nu-mi mai îngaduia sa-mi exercit profesia cu regularitate. E interesant de notat ca oamenii nu ma osândeau atâta pentru excesele nocturne, cât pentru cuvintele mele pline de sfidare. Clientii deveneau banuitori când, uneori, în pledoariile mele, ma auzeau rostind cuvântul Dumnezeu. Se temeau, fara îndoiala, ca Cerul nu va sti sa le apere interesele la fel de bine ca un avocat priceput. De aici pâna la a trage concluzia ca invocam divinitatea în masura în care nu cunosteam legea nu mai era decât un pas. Clientii mei au facut si pasul acesta si au început sa ma caute tot mai rar.

Din când în când, totusi, mai pledam. Uneori, uitând ca nu mai cred în ceea ce spun, pledam chiar bine. Eram dus de propria mea voce si o urmam; nu mai puteam fi la înaltime, ca ordinioara, dar ma ridicam, totusi, de la pamânt, în zbor razant, în afara meseriei, vedeam putina lume. Întretineam înca, dar cu mare efort, una sau doua legaturi mai vechi. Mi se întâmpla chiar sa petrec cu acele femei seri de pura prietenie, în care nu simteam fata de ele nici cea mai mica dorinta doar ca, stiind dinainte ca ma voi plictisi, abia ascultam ce mi se spune. Începusem sa ma îngras si am crezut ca, în sfârșit, criza se terminase. Nu ma mai astepta decât batrâneta.

Într-o zi însa, pe când ma aflam pe un transatlantic, pe puntea superioara, fireste, calatorind cu o prietena ce nu stia ca-mi sarbatoresc astfel vindecarea, am zarit deodata un punct negru în largul oceanului de culoarea fierului. Mi-am întors repede privirea si inima a început sa-mi bata cu putere. Când, cu mare greutate, am izbutit sa ma uit iar într-acolo, punctul acela negru disparuse. Tocmai voiam sa strig, sa chem prosteste într-ajutor, când l-am vazut din nou. Era unul din acele resturi pe care le lasa vapoarele în urma lor. Totusi, nu putusem îndura sa-l privesc, caci ma gândisem de îndata la un înecat. Am înteles atunci, fara revolta, asa cum te împaci cu o idee despre care stii de mult ca-i adevarata, ca acel strigat care, cu atâta ani în urma, rasunase în spatele meu deasupra Senei, calatorise prin lume în tot acest rastimp, purtat de fluviu catre apele Mânecii, peste întinderea nemarginita a oceanului si ca ma asteptase aici, pâna în ziua când l-am întâlnit. si am mai înteles ca ma va astepta mereu pe mari si pe fluvii, pretutindeni unde se afla apa amara cu care fusesem botezat. Spuneti-mi, oare nu suntem si aici tot pe apa? Pe apa întinsa, monotona, nesfârșita, ale carei margini se confunda cu cele ale pamântului. Cum sa cred ca vom ajunge vreodata la Amsterdam? Nu vom mai iesi niciodata din acest urias agheasmatar. Ascultati! Nu auziti strigatul pescarusilor nevazuti? Striga spre noi, dar catre ce ne cheama?

Sunt aceiasi care strigau, trimitându-si chemarea peste Atlantic, în ziua în care am înteles pentru totdeauna ca nu sunt vindecata, ca eram încolțit din toate partile si ca trebuia sa ma împac cu acest gând. Se sfârșise cu viata orgolioasa, dar o data cu ea se sfârșise si cu mine, si cu razvratirea. Trebuia sa ma supun si sa-mi recunosc vina. Trebuia sa traiesc în carcera. E adevarat, nu cunoasteti acea temnita aflata sub pamânt, numita în evul mediu carcera. De obicei, erai uitat aici pe viata. Temnita aceasta se deosebea de celelalte prin dimensiunile sale iscusit chibzuite. Nu era destul de înalta ca sa poti sta în picioare, dar nici îndeajuns de lata ca sa te culci Te îngramadeai în ea cum puteai, traind de-a curmezisul; somnul aici era o cadere, veghea o ghemuire. Dragul meu, inventia aceasta simpla era - si când vorbesc asa stiu bine ce spun - cu adevarat geniala. În fiecare zi, cu trupul strâns ca într-un cleste, clipa de clipa, osânditul afla ca e vinovat si ca a fi nevinovat înseamna sa te poti întinde cu voiosie din toate madularele. Puteti sa va închipuiti în temnita aceea un om obisnuit sa traiasca pe înaltimi si pe puntea superioara a vapoarelor? Ce? Poti fi închis în temnita si sa fii nevinovat? Improbabil, cu totul improbabil! Daca ar fi asa, rationamentul meu n-ar mai face doua parale! Refuz sa examinez, fie si macar pentru o clipa, ipoteza ca nevinovatia s-ar vedea silita sa traiasca ghebosata. De altminteri, nu putem afirma nevinovatia nimanui, dar putem afirma cu siguranta vinovatia tuturor. Fiecare om este o marturie a crimelor tuturor celorlalti, iata credinta si speranta mea.

Credeti-ma, religiile se înseala atunci când îi muștra pe oameni, zvârlind, printre tunete și fulgere, porunci. Nu-i nevoie de Dumnezeu nici pentru a crea vinovăția, nici pentru a pedepsi. Semenii noștri, ajutați de noi înșine, ne sunt de-ajuns. Vorbeați de Judecata de Apoi. Îngaduiți-mi să râd cu respect. O aștept fără teamă. Căci am cunoscut lucrul cel mai rău: judecata oamenilor. Pentru ei nu există circumstanțe atenuante și chiar în bună intenție văd o crimă. Ați auzit măcar de carcera în care se scuipa, imaginată de curând de un popor ce voia să arate că e cel mai de seamă de pe pământ? E vorba de o cutie zidită, în care prizonierul stă în picioare, dar nu poate să se miste. Poarta solidă care-l zăvorăște în scoica lui de ciment se oprește la înălțimea barbiei. Nu i se vede decât fața, pe care fiecare paznic care trece scuipa din belsug. Prizonierul, cu trupul pe de-a-ntregul încatusat, nu poate să se steargă, deși îi este îngaduit, e drept, să închidă ochii. Și asta, dragul meu, au inventat-o oamenii. Pentru că să dea la iveală această capodoperă n-au avut nevoie de Dumnezeu.

Atunci? Atunci singura utilitate a lui Dumnezeu ar fi aceea de a chezași nevinovăția, iar religia eu aș vedea-o mai curând ca o mare spălătorie, ceea ce a și fost, de altfel, dar pentru puțină vreme, trei ani mai exact, dar atunci nu se numea religie. De atunci săpunul lipsește, avem nasul murdar și ni-l ștergem unul altuia. Toți chiulangii, toți pedepsiii, ne scuipăm unii pe alții și apoi zdup, la carcera cu noi! Totul e cine scuipa primul. Îți voi spune un mare secret, dragul meu. Nu aștept Judecata de Apoi: ea are loc în fiecare zi.

Nu, nu-i nimic, tremur puțin din pricina umezelii asteia blestemată. De altfel, am ajuns. Stau aici. Luați-o înainte. Dar mai rămâneți, vă rog, și intrați cu mine. N-am terminat, trebuie să continui. Să continui, iată lucrul cel mai greu. Știți, de pilda, de ce l-au rastignit pe cel la care vă gândiți, poate, în clipa asta? Bun, aveau nenumărate motive să-o facă. Întotdeauna există motive să ucizi un om. Dimpotrivă, e cu neputință să aduci dovadă că e îndreptățit să trăiască. Iată de ce crimă își găsește întotdeauna avocați, iar nevinovăția doar uneori. Dar acea înspăimântătoare agonie, în afara de pricinile ce ne-au fost atât de explicate timp de două mii de ani, mai avea una, cu deosebire însemnată, dar care nu știu de ce, e tainuită cu mare grijă. Adevărata pricină este că El știa că nu-i cu totul nevinovat. Nu purta povara greselii de care era învinuit, dar făptuise altele, chiar dacă nu știa care sunt acelea. Sau poate știa? Căci de la El porniseră toate. E cu neputință să nu fi auzit vorbindu-se despre uciderea pruncilor. Din pricina Lui murisera pruncii din Iudeea, ucisi în timp ce părinții săi îl duceau la adăpost. Nu voise asta, bineînțeles. Soldații sângeferosi, pruncii sfârtecați îl umpleau de groază și de silă. Dar, așa cum era, sunt sigur că nu putea să-i uite. Și acea tristete ce se stravește în toate faptele Sale nu-i oare melancolia fără leac a celui care auzea în ceasurile nopții vocea Rasei plângându-și pruncii și nevrând a primi mângâiere? Gemetele ei se înaltau în nopți. Răsela își chema pruncii ucisi din pricina Lui, iar El traia!

Știind ce știa, cunoscând totul despre om - ah! cine-ar fi crezut că adevărata crimă nu e să omori, ci să nu mori tu însuți - fața-n față zi și nopți cu nevinovăția lui crimă, îi era din ce în ce mai greu să rămână ceea ce era și să continue. Era mai bine să termine cu toate, să nu se apere, să moară, spre a nu mai fi singurul în viață și spre a merge acolo unde nădăjduia că va fi ajutat. Dar n-a fost ajutat și atunci s-a tânguit. Au avut însă grijă să-l cenzureze. Da, cred că Evanghelistul al treilea e cel ce pentru întâia oară a trecut sub tăcere plângerea Lui. "Pentru ce m-ai parasit?" e un strigăt de răzvrătire, nu credeti? De aceea a și fost suprimat. Să nu uităm că, dacă Luca nu le-ar fi înlăturat, cuvintele acelea ar fi trecut aproape neobservate sau, în orice caz, n-ar fi capatat importanța ce li s-a acordat mai târziu. Astfel, cenzorul striga în gura mare ceea ce vrea să tainuiască. Căci și orânduirea lumii e ambiguă.

Nu se poate însă tagadui că acela pe care l-au cenzurat n-a mai putut continua și, dragul meu, când spun asta, știu despre ce vorbesc. A fost o vreme când mă întrebam în fiecare clipă cum voi izbuti să ajung clipa următoare. Da, în lumea asta poți să faci războiul, să maimutarești

dragostea, sa-ti chinuiesi semenul, sa faci parada prin ziare de propria-ti persoana sau numai sa-ti vorbești de rau vecinul în timp ce împletești la ciorap; dar, în anumite cazuri, faptul de a continua, simplul fapt de a continua e un lucru ce întrece puterile unui om. Iar El nu avea puteri supraomenești, de asta puteți fi siguri. si-a strigat suferinta, agonizând, si de aceea îl iubesc, pe El, pe prietenul meu, care a murit fara a sti.

Din nefericire ne-a lasat singuri, ca sa continuam, oricum si oriunde, chiar ghemuiti într-o carcera, stiind ce stia si El, dar nefiind în stare sa facem ce-a facut si sa murim asa cum a murit El. Au încercat, fireste, sa se slujeasca de moartea Lui. Ce idee geniala sa ni se spuna: "Nu sunteți albi ca neaua, bun, asta-i lucru stiut. Dar n-o sa ne pierdem vremea cu fiecare dintre voi. Vom rezolva chestiunea dintr-o data, pe cruce!" Dar prea multi oameni se catara acum pe cruce, numai ca sa fie vazuti de cât mai de departe, chiar daca pentru asta trebuie sa-L calce în picioare pe Cel Rastignit de atât vreme. Prea multi oameni au hotărât sa aleaga mila în locul generozitatii. Vai, nedreptatea, nedreptatea ce I s-a facut îmi sfâșie inima!

Vad ca iar pune stapânire pe mine vechiul narav: nu mai am mult si o sa încep sa pledez. Iertati-ma si înțelegeti ca am motivele mele. De pilda, numai la câteva strazi de aici, se afla muzeul "Domnului Iisus de sub acoperis". Pe vremea aceea, foloseau drept catacombe podurile. Asta pentru ca pivnitele de pe aici sunt pline cu apa. Dar astazi, puteți fi linistit, dumnezeul lor nu se mai afla nici în pod si nici în pivnita. L-au cocotat pe un jilt judecatoresc, în adâncul inimii lor, si lovesc, si judeca mai cu seama, judeca întruna, în numele Lui. El îi vorbea Pacatoasei cu blândete: "Nici eu nu te osândesc!"; iar ei osândesc fara crutare si fara alegere... În numele Domnului, iata-ti pedeapsa! În numele Domnului? Dar prietenul meu nu asta voia. Voia sa fie iubit, doar atât. Mai sunt, bineînțeles, oameni care îl iubesc, chiar printre crestini. Dar îi numeri pe degete. stiuse dinainte ca asa va fi, caci avea simțul umorului. Petru, stiti doar, Petru cel fricos, se va lepada de el: "Nu-l cunosc pe omul acesta... Nu stiu ce vrei sa spui..." etc. Sunt vorbe care întrec orice masura, iar el face un joc de cuvinte: "Pe piatra aceasta voi cladi Biserica mea". Nimeni n-ar fi putut merge cu ironia atât de departe, nu gasiti? si totusi, si de data asta tot ei triumfa! "Vedeti, a spus-o dinainte! Da, a spus-o, într-adevar, caci stia bine cum stau lucrurile. Si apoi a plecat pentru totdeauna, lasându-i sa judece si sa condamne, cu iertarea pe buze si cu osânda în inima.

Caci nu se poate spune ca mila a pierit, nu, nici pomeneala, de dimineata pâna seara nu vorbim decât de ea. Numai ca nimeni nu mai este declarat nevinovat. Pe lesul nevinovatiei viermuiesc judecatorii, judecatori de toate soiurile, cei ai lui Hristos si cei ai lui Antihrist, laolalta înfratiti în carcera. Caci nu trebuie sa-i împovaram numai pe crestini. si ceilalti sunt vârâti pâna-n gât în toata treaba asta. stiti ce s-a întâmplat cu una din casele care l-a adăpostit în acest oras pe Descartes? A devenit azil de nebuni. Da, traim în mijlocul delirului general si al persecutiei. Noi însine, fireste, nu putem ramâne deoparte. Cred ca v-ati dat seama ca nu crut pe nimeni si nimic si stiu ca si dumneavoastra gânditi întru totul ca mine. Astfel, de vreme ce suntem judecatori cu totii, suntem cu totii vinovati unii fata de ceilalti; în felul nostru jalnic, suntem Hristos si cu totii, unul câte unul rastigniti, si tot fara a sti. Sau, mai bine zis, am fi asta, daca eu, Clamence, n-as fi gasit scaparea, singura solutie, adevarul...

Ma opresc aici, iubite prietene, fiti fara grija! Ne vom desparti, de altfel, caci iata, am ajuns la usa mea. Ce vreti, când esti singur si pe deasupra si istovit, ti se întâmpla usor sa te crezi prooroc. La urma urmei, asta si sunt, în pustiul acesta de piatra, de ceturi si de ape putrede: prooroc fara vlaga pentru searbede vremi, Elie fara Mesia, ars de friguri si îmbuibat cu alcool, cu spatele lipit de o usa mucedă, cu degetul ridicat spre cerul scund, zvârlind blesteme asupra oamenilor fara lege care nu pot îndura nici un fel de judecata. Caci n-o pot îndura, dragul meu, si cu asta am spus totul. Cel care se supune unei legi nu se teme de o judecata care-l aseaza la locul ce i se cuvine într-o rânduiala în care crede. Dar cel mai mare chin pe care l-au suferit vreodata

oamenii este acela de a fi judecati fara nici o lege. si acesta-i chinul nostru. Uitând de fire, judecatorii își dau frâu liber, dezlantuindu-se la întâmplare si pierzând orice masura. Atunci, - nu-i asa? - trebuie sa încercam sa-i întrecem. si astfel se isca învalmaseala cea mare. Proorocii si tamaduatorii se înmultesc vazând cu ochii, grabindu-se care mai de care sa aduca legea cea buna, organizarea cea fara de cusur, înainte ca pamântul sa se fi pustiit. Dar, din fericire, eu sunt începutul sfârșitului, eu vestesc legea: sunt judecatorul-penitent.

Da, da, o sa va spun mâine în ce consta aceasta frumoasa meserie. Plecati poimâine, trebuie, asadar, sa ne grabim. Nu vreti sa veniti la mine? Va rog sa sunati de trei ori. Va întoarcati la Paris? Parisul e departe, Parisul e frumos, nu l-am uitat. Îmi amintesc de felul cum apune acolo soarele, tot cam pe timpul asta. Seara se lasa fosnind uscat peste acoperisurile albastre de fum, vuietul orasului se aude înabusit, fluviul pare ca începe sa curga spre deal. Rataceam la acea ora pe strazi. stiu, ceilalti ratacesc si acum. Ratacesc, prefacându-se ca se grabesc catre nevasta obosita, catre casa severa... Ah! prietene, stiti ce înseamna faptura singuratica ratacind prin marile orase?...

Ma simt cât se poate de stânjenit ca trebuie sa va primesc culcat. N-am mare lucru, doar putina febra, pe care mi-o îngrijesc cu rachie de ienupar. Sunt învătat cu asemenea accese. Cred ca sufar de friguri, pe care le-am capatat pe vremea când eram papa. Nu glumesc decât pe jumatate. stiu ce gânditi: ca e greu sa descurci din spusele mele adevarul de minciuna. Marturisesc ca aveti dreptate. Nici chiar eu... Unul dintre cunoscutii mei împartea oamenii în trei categorii: cei care vor sa nu aiba nimic de ascuns ca sa nu fie siliti sa minta, cei care prefera sa minta ca sa aiba ceva de ascuns si, în sfârșit, cei carora le place atât minciuna, cât si misterul. Va las sa alegeti singur locul ce mi se potriveste cel mai bine.

Dar ce însemnatate au toate astea? Oare minciuna nu ne pune pâna la urma pe drumul adevarului? Iar povestile mele, adevarate sau mincinoase, nu tintesc toate acelasi lucru, n-au toate acelasi înteles? Atunci ce însemnatate mai are daca sunt adevarate sau mincinoase, de vreme ce, si într-un caz si într-altul, arata ceea ce-am fost si ceea ce sunt? Uneori vezi mai limpede în cel ce minte decât în cel ce spune adevarul. Adevarul, ca si lumina, orbeste. Minciuna, dimpotriva, e ca un frumos amurg, care pune în valoare fiecare lucru.

În sfârșit, luati-o cum vreti, dar am fost facut papa într-un lagar de prizonieri.

Stati, va rog. Vad ca va uitati la camera. E goala, e drept, dar e curata. Un Vermeer, fara mobile si fara cratite. Fara carti, de asemenea, caci e mult de când nu mai citesc nimic. Odinioara casa mea era plina de carti citite doar pe jumatate. E un obicei la fel de scârbos ca si acela de a gusta doar putin dintr-un pateu de ficat si de a arunca apoi restul. De altminteri, nu-mi mai plac decât confesiunile, iar autorii de confesiuni scriu mai cu seama spre a se ascunde si a nu spune nimic din ceea ce stiu. Tocmai atunci când pretind ca trec la marturisiri e cazul sa devii banuitor, caci e sigur ca se pregatesc sa împopotoneze adevarul. Credeti-ma, sunt expert în materie. Iata de ce am rupt-o cu toate. N-am mai vrut în jurul meu nici carti, nici obiecte de prisos, ci numai strictul necesar, o camera curata si lustruita ca un sicriu. De altfel, când te întinzi pe unul din aceste paturi olandeze, atât de tari si cu cearsafurile atât de imaculate, parca ai muri înfasurat în giulgiuri si îmbalsamat cu neprihanire.

Sunteti curios sa-mi cunoasteti aventurile pontificale? Numai banalitati, va rog sa ma credeti. Voi gasi oare puterea sa vi le povestesc? Da, mi se pare ca a început sa-mi scada temperatura. E asa de mult de atunci! Lucrurile s-au petrecut în Africa, unde, datorita domnului Rommel, razboiul era în toi. Eu nu luam parte la lupte, linistiti-va. Nu luasem parte nici la cele din Europa. Fusesem mobilizat, bineîntele, dar nu intrasem niciodata în foc. Într-un sens, îmi pare rau. Poate ca asta ar fi schimbat multe. Armata franceza n-a avut nevoie de mine pe front.

Mi-a cerut doar sa particip la retragere. Apoi am regasit Parisul si pe germani. Am fost ispitit sa intru în Rezistenta, despre care începea sa se vorbeasca aproximativ în perioada în care am descoperit ca sunt patriot. Zâmbiti? N-aveti dreptate. Descoperirea am facut-o pe coridoarele metroului, la Châtelet. Un câine se ratacise în acel labirint. Mare, cu blana teptoasa, cu o ureche sfâsiata, topaia, privind vesel si adulmecând picioarele care treceau. Am pentru câini o dragoste veche si credincioasa. Îi iubesc pentru ca ei iarta întotdeauna. Am chemat câinele care ezita, vizibil cucerit, dând din coada cu entuziasm, la câtiva pasi în fata mea. Chiar atunci, un tânar soldat german a trecut pe lângă mine, calcând sprinten. Ajuns în dreptul câinelui, l-a mângâiat pe cap. Fara sa sovaie, animalul s-a luat dupa el, cu acelasi entuziasm, si amândoi s-au pierdut în departare. Ciuda si furia pe care le-am simtit împotriva soldatului neamt mi-au aratat în chip neîndoielnic ca reactia mea era patriotica. Daca acel câine l-ar fi urmat pe un civil francez, lucrul m-ar fi lasat cu totul indiferent. Dar asa, mi-l imaginam pe simpaticul animal în chip de mascota a unui regiment german si simteam cum ma cuprinde mânia. Testul era cât se poate de convingator.

M-am dus în zona sudica, sa ma lamuresc în legatura cu Rezistenta. Dar, o data ajuns acolo si având toate informatiile necesare, am început sa ezit. Hotarârea mea mi se parea întrucâtva nebuneasca si, la urma urmei, de-a dreptul romantica. Cred mai cu seama ca actiunea subterana nu se potrivea nici cu temperamentul, nici cu gustul meu pentru înaltimile scaldate în lumina. Aveam impresia ca mi se cere sa tes zile si nopti în sir într-o pivnita, asteptând ca niste brute sa vina sa ma scoata din bârlogul meu, sa destrame ceea ce tesusem si apoi sa ma târâasca într-o alta pivnita unde sa ma ucida în batai. Îi admiram pe acei eroi ai adâncimilor, dar ma simteam incapabil sa-i imit.

Am trecut, deci, în Africa de nord, cu intentia vaga de a ajunge la Londra. Dar am renuntat, situatia din Africa fiind tulbure si cele doua parti parându-mi a avea dreptate în egala masura. Vad, dupa expresia dumneavoastra, ca socotiti ca trec mult prea repede peste amanunte care-si au importanta lor. si daca am presupune ca, judecându-va la adevarata dumneavoastra valoare, trec peste ele repede tocmai pentru ca sa le remarcati mai bine? Fapt e ca pâna la urma m-am dus în Tunisia, unde o prietena saritoare îmi gasise de lucru. Prietena aceasta era o faptura foarte inteligenta, care facea film. M-am dus dupa ea la Tunis si nu i-am cunoscut adevarata meserie decât în zilele care au urmat debarcarii Aliatilor în Algeria. În aceeași zi a fost arestata de nemti, si eu de asemenea, dar fara voia mea. Nu stiu ce s-a întâmplat cu ea. Mie unul nu mi-au facut nici cel mai mic rau si am înteles, dupa ce trecusem printr-o spaima cumplita, ca era mai cu seama vorba de o masura de siguranta. Am fost internat lângă Tripoli, într-un lagar, unde nu eram prea rau tratati, dar în care sufeream de sete si de cele mai mari lipsuri. Noi, copiii acestei jumatati de secol, n-avem nevoie de prea multe precizari când vrem sa ne imaginam asemenea locuri. Acum o suta cincizeci de ani, oamenii se înduiosau privind lacurile si padurile. Astazi avem lirismul închisorii. Asa ca ma bizui pe dumneavoastra. Aducati doar câteva amanunte: caldura, soarele batându-ne în crestet, mustele, nisipul, setea.

Cu mine se afla un tânar francez care credea cu tarie în Dumnezeu. Într-adevar, e ca într-o poveste cu zâne. Un fel de Duguesclin, daca vreti. Din Franta trecuse sa lupte în Spania. Generalul catolic îl închisese, iar tânarul nostru, vazând ca în lagarele franchiste nautul era, daca pot îndrazni sa spun asa, binecuvântat de Roma însasi, cazuse prada celei mai negre mâhniri. Nici cerul Africii, sub care ajunsese mai târziu, nici clipele de ragaz din lagar nu-l lecuiseră de acea mâhnire. Dar meditatiile îndelungi, precum si soarele îl scosera oarecum din starea lui normala. Într-o zi, în timp ce, sub cortul peste care siroiau valuri de plumb topit, zece oameni, printre care si eu, gâfâiam înconjurati de roiuri de muste, a început din nou sa-si strige diatribele împotriva celui pe care-l numea "Romanul". Era nebarbierit de câteva zile si se uita la noi cu privirea ratacita. Avea pieptul gol, scaldat în sudoare, iar mâinile îi alergau pe claviatura vizibila a coastelor. Ne spunea ca e nevoie de un nou papa care sa traiasca printre cei nefericiti, în loc sa

se roage pe un tron, si ca trebuie sa trecem cât mai repede la fapte. Ne privea tinta cu ochii lui raticiti, dând din cap si repetând întruna: „Da”. cât mai repede cu putinta!" Apoi s-a linistit dintr-o data si, cu vocea stinsa, ne-a spus ca trebuie sa-l alegem dintre noi, sa gasim un om întreg, cu toate cusururile si virtutile lui, si sa-i juram ascultare daca se leaga sa pastreze vie, în el si în ceilalti, comunitatea suferintelor noastre. "Cine dintre noi, a întreat, are mai multe slabiciuni?" în gluma, am ridicat degetul: am fost singurul. "Bun. Jean-Baptiste e omul care ne trebuie". Ba nu, n-a zis chiar asa, fiindca atunci ma numeam altfel. A spus însa ca gestul meu presupunea mari virtuti si a propus sa fiu ales. Ceilalti s-au declarat de acord, în joaca, si totusi cu o anumita gravitate. Adevarul este ca Duguesclin ne impresionase pe toti. Din câte îmi amintesc, eu însumi nu râdeam decât cu jumatate de gura. În primul rând, gaseam ca profetul nostru are dreptate si apoi, ce sa mai vorbim, soarele, munca istovitoare, lupta pentru apa ne cam scosera din minti. Asa se face ca mi-am exercitat functia de papa timp de câteva saptamâni si în mod din ce în ce mai serios.

În ce consta aceasta functie? Eram un fel de sef de grupa sau de secretar de celula. Toti ceilalti, adica chiar si cei care nu credeau, au luat obiceiul sa ma asculte. Duguesclin suferea, iar eu cârmuiam în numele suferintei lui. Mi-am dat atunci seama ca nu-i chiar atât de usor pe cât se crede sa fii papa, lucru de care mi-am amintit pâna si ieri, dupa ce v-am vorbit cu atâta dispret despre fratii nostri, judecatorii. Lucrul cel mai greu, în tabara, era împartirea apei. Se alcatuisera si alte grupuri, politice sau religioase, si fiecare îsi favoriza oamenii lui. Am fost pus, asadar, în situatia de a mi-i favoriza pe ai mei, ceea ce însemna o prima concesie. Dar nici chiar în sânul propriului meu grup n-am putut respecta o egalitate deplina. Ii favorizam când pe unii, când pe altii, în functie de starea lor fizica sau de munca pe care o îndeplineau. Aceste diferentieri pot avea consecinte grave, va rog sa ma credeti. Dar, hotarât lucru, ma simt obosit si nu mai vreau sa ma gândesc la acea perioada. Sa spunem, de pilda, ca mi-am încheiat cariera în ziua în care am baut apa unui prieten muribund. Nu, nu era Duguesclin, el murise, cred, prea se lipsea de toate. Daca ar mai fi trait, de dragul lui as fi rezistat mai mult, caci îl iubeam, da, îl iubeam, cel putin asa cred. Dar am baut apa, asta-i sigur, am baut-o spunându-mi ca aveau mai mare nevoie de mine decât de celalalt, care oricum trebuia sa moara, si ca eram dator sa-mi port de grija pentru ei. Astfel rasar imperiile si bisericile, sub soarele mortii. si, pentru a mai tempera cuvintele mele de ieri, va voi spune marea idee ce mi-a venit vorbindu-va de toate aceste întâmplari, pe care nici nu mai stiu bine daca le-am trait sau le-am visat. Marea mea idee este ca trebuie sa-l iertam pe papa. Mai întâi, pentru ca are nevoie de iertare mai mult ca oricare altul. Apoi, pentru ca numai asa vom fi mai presus de el...

Ati închis bine usa? Da. Va rog sa controlati. Iertati-ma, am complexul zavorului. Chiar în clipa în care sunt pe cale sa adorm, ma întreb întotdeauna daca am tras sau nu zavorul, în fiecare seara trebuie sa ma ridic si sa verific usa. V-am mai spus, nu poti fi sigur de nimic. Sa nu va închipuiti cumva ca nelinistea mea în legatura cu zavorul e o reactie de proprietar înfricosat. Odinioara nu-mi încuiam nici apartamentul, nici masina. Nu pastram banii sub cheie, nu tineam la avere. La drept vorbind, îmi era putin rusine ca sunt bogat. Uneori mi se întâmpla chiar sa exclam, în cursul tiradelor mele mondene: "Proprietatea, domnilor, e o crima!" Neavând inima îndeajuns de generoasa ca sa-mi împart bogatiile cu un sarac care sa le merite, le lasam la îndemâna unor hoti eventuali, nadajduind sa îndrept astfel nedreptatea cu ajutorul întâmplarii. Astazi, de altminteri, nu mai am nimic. Nu ma grabesc, asadar, sa-mi pun la adapost avutul, ci pe mine însumi si propria-mi prezenta de spirit. Țin, astfel, sa ma asigur ca nu va mai intra nimeni pe poarta micului univers bine închis din toate partile, în care sunt rege, papa si judecator.

Fiindca veni vorba, va rog sa deschideti dulapul acela. Vedeti tabloul? Da, uitati-va bine la el. Nu-l recunoasteti? E cel intitulat *Judecatorii cinstiti*. Asta nu va spune nimic? Aveti, oare, asemenea lacune de cultura? Totusi, daca ati citit ziarele, v-ati aminti ca în 1934 a fost furat la Gand, din catedrala Saint-Baven, unul din panourile capodoperei lui Van Eyck, *Mielul*

mistic. Panoul acela era cunoscut sub numele de *Judecatorii cinstiti*. Înfatisa câtiva judecatori veniti calare sa se roage Mielului sfânt. A fost înlocuit cu o foarte buna copie, caci nimeni n-a mai putut gasi originalul. Ei bine, iata-l! Nu, nu eu l-am furat. Un client care vine des la "Mexico-City" si pe care l-ati vazut acum câteva seri i l-a vândut într-o seara de betie gorilei, pentru o sticla de bautura. Mai întâi, l-am sfatuit pe prietenul nostru sa-l agate la loc potrivit si, vreme îndelungata, în timp ce erau cautati în lumea întreaga, cucernicii nostri judecatori au tronat la "Mexico-City", peste betivi si proxeneti. Apoi, la cererea mea, gorila mi l-a dat în pastrare. La început, nu prea voia, dar s-a speriat când i-am aratat cum stau lucrurile. De atunci, acesti prea stimabili magistrati sunt singura mea tovarasie. Ati vazut ce loc gol au lasat pe perete, deasupra tejghelei.

De ce n-am restituit panoul? Ah! Ah! Vad ca aveti reactii de politist. Ei bine, o sa va raspund asa cum as face-o în fata judecatorului de instructie, daca cineva ar baga de seama ca tabloul a ajuns în camera mea. În primul rând, pentru ca nu-i al meu, ci al patronului de la "Mexico-City", care e cel putin tot atât de vrednic sa-l aiba ca si episcopul de Gand. În al doilea rând, pentru ca nimeni din cei ce se perinda prin fata *Mielului mistic* nu ar putea distinge copia de original si, prin urmare, nimeni nu are de suferit din vina mea. În al treilea rând, pentru ca, în acest fel, sunt deasupra tuturor. Oamenilor le sunt înfatisati spre admiratie judecatori mincinosi, iar eu sunt singurul care-i cunosc pe cei adevarati, în al patrulea rând, pentru ca astfel îmi ramâne o sansa de-a ajunge la închisoare, idee ispititoare dintr-un anume punct de vedere. În al cincilea rând, pentru ca acesti judecatori merg sa întâlneasca Mielul, pentru ca nici Mielul, nici nevinovatia nu mai exista si, în consecinta, iscusitul hot care a furat panoul este un instrument al unei justitii necunoscute, careia nu se cuvine sa-i stam împotriva. În sfârșit, pentru ca astfel totul e în buna ordine. Dreptatea fiind pentru totdeauna despartita de nevinovatie, una aflându-se pe cruce, alta în dulap, sunt în masura sa lucrez în deplina libertate conform convingerilor mele. Pot sa-mi exercit cu constiinta împacata greaua profesie de judecator-penitent la care m-am oprit dupa atâtea deceptii si contradictii si despre care, de vreme ce plecati, a venit momentul sa va vorbesc.

Îngaduiti-mi însa mai întâi sa ma ridic putin ca sa respir mai bine. Cât sunt de obosit! Încuiati-i, va rog, pe judecatorii mei! Multumesc. Exercit meseria aceasta de judecator-penitent chiar în clipa de fata. De obicei, birourile mele se afla la "Mexico-City". Dar marile vocatii se prelungesc si dincolo de locul de munca. Chiar în pat, chiar având temperatura, continui sa-mi fac meseria. E o meserie pe care, de altminteri, nu o exerciti, ci o traiesti clipa de clipa. Sa nu va închipuiti ca v-am vorbit atâtea cinci zile în sir numai pentru propria mea placere. Nu, destul am vorbit altadata fara sa spun nimic. Acum, cuvintele mele pornesc de la o idee, si anume, evident, de la ideea de a face râsetele sa înceteze, de a evita judecata, desi, în aparenta, nu exista scapare. Marea dificultate de a i te sustrage nu consta oare tocmai în aceea ca suntem primii care ne osândim pe noi însine? Pentru început trebuie deci sa extindem condamnarea asupra tuturor, fara discriminare, pentru ca s-o mai atenuam putin.

Ca punct de plecare, am urmatorul principiu: nu admit nici un fel de scuze, niciodata si pentru nimeni. Neg bunele intentii, greseala vrednica de stima, greseala necugetata, circumstantele atenuante. Nu binecuvântez, nu iert pe nimeni. Fac, pur si simplu, adunarea si apoi zic: "Face atât. Esti un pervers, un satir, un mitoman, 'un pederast, un artist" etc. Nici un cuvânt mai mult. În filosofie ca si în politica sunt deci pentru orice teorie care-i refuza omului nevinovatia si pentru orice practica ce-l trateaza drept vinovat. Vedeti în mine, prea scumpul meu prieten, un partizan luminat al servitutii.

Fara ea, la drept vorbind, nu exista solutie definitiva. Am înteles asta foarte repede. Odinioara, aveam pe buze, de dimineata pâna seara, cuvântul libertate. La micul dejun îl întindeam pe felia de pâine, îl mestecam pe îndelete ziua întreaga, duceam cu mine în lume o

rasuflare minunat parfumata cu iz de libertate. Îi dadeam în cap cu acest cuvânt cheie oricui ma contrazicea, îl pusesem în slujba dorintelor si puterii mele. Îl sopteam în pat, la urechea prietenelor mele adormite, si el ma ajuta sa le parasesc când le era lumea mai draga. Îl strecuram... Dar vad ca ma înflacarez si pierd orice masura... La urma urmei, mi s-a întâmplat sa-i dau libertatii si o întrebuintare mai dezinteresata, ba chiar - gânditi-va cât eram de naiv! - s-o apar de câteva ori, fara sa ajung, desigur, pâna într-acolo încât sa mor pentru ea, dar riscând, totusi, într-o oarecare masura. Sa-mi fie iertata aceasta imprudenta, caci nu stiam ce fac. Nu stiam ca libertatea nu-i o rasplata, nici o decoratie pe care o sarbatoresti bând sampanie; nici un dar, o cutie cu dulciuri pe care s-o manânci lingându-te pe buze de placere. Oh! nu, dimpotriva, e o corvoada, o cursa lunga, în care alergi singur, pâna la extenuare. Nici urma de sampanie, nici urma de prieteni care sa ridice paharul în cinstea ta, privindu-te cu dragoste. Esti singur în sala mohorâta, singur în boxa acuzatilor, în fata judecatorilor si singur când hotarasti, în fata ta însuti sau în fata judecatii celorlalti. La capatul oricarei libertati se afla o sentinta; iata de ce libertatea e o povara prea apasatoare, mai cu seama când ai febra sau când esti nefericit sau când nu iubesti pe nimeni.

Ah! dragul meu, pentru cine e singur, fara Dumnezeu si fara stapân, povara zilelor e îngrozitoare. Iata de ce trebuie sa ne alegem un stapân, Dumnezeu nemaifiind la moda. Cuvântul acesta, de altminteri, nu mai are nici un sens; nu merita, rostindu-l, sa risti sa-i scandalizezi pe cei din jur. Uitati-va la moralistii nostri, atât de seriosi si care-si iubesc atât de mult semenii; nimic nu-i deosebeste, în fond, de crestini, în afara de faptul ca nu predica în biserici. Ce-i împiedica, dupa parerea dumneavoastra, sa se converteasca? Respectul, poate, respectul fata de oameni, da, respectul omenesc. Nu vor sa scandalizeze, îsi pastreaza trairile pentru ei. Am cunoscut, de pilda, un romancier ateu care se ruga în fiecare seara. Dar asta n-avea nici o importanta: ce mai sapuneala îi tragea tot el lui Dumnezeu în cartile pe care le scria! Ce scuturatura, cum ar zice nu mai stiu cine! Un militant liber-cugetator caruia i-am vorbit despre asta a ridicat, fara rea intentie de altfel, bratele catre cer: "Nu-mi spuneti nimic nou, suspina acest apostol, toti sunt asa". Dupa el, optzeci la suta dintre scriitorii nostri, daca ar putea sa nu semneze, ar scrie si ar adora numele lui Dumnezeu. Dar, tot dupa parerea lui, semneaza, pentru ca se iubesc pe ei însisi, si nu adora nimic, pentru ca se urasc. Cum totusi nu se pot împiedica sa judece, se despagubesc facând apel la morala. În fond, putem vorbi în cazul lor de un satanism virtuos. Ciudata epoca, într-adevar! De ce ne-am mira ca mintile s-au tulburat si ca unul dintre prietenii mei, ateu pe vremea când era un sot model, s-a convertit de când îsi înseala nevasta.

Ah! micutii fatarnici, comedieni, ipocriti, cât sunt de înduiosatori! Ascultati-ma pe mine, toti sunt plini de credinta, chiar când dau foc cerului. Atei sau devoti, moscoviti sau bostonieni, toti sunt crestini, din tata-n fiu. Dar tocmai asta-i, nu mai exista nici un fel de tata, nici un fel de rânduiala! Suntem liberi, trebuie sa ne descurcam singuri si, cum ei refuza tocmai libertatea si sentintele ei, îi vezi cum se roaga sa li se dea peste degete, cum inventeaza reguli înspaimântatoare, cum alearga sa înalte ruguri în locul bisericilor, ca niste noi Savonarola. Nu cred însa decât în pacat, niciodata în gratie. Desi, bineînteles, se gândesc la ea. Gratie, asta vor, acel da, acea uitare de sine, fericirea de a fi ce se stie pe sine, caci mai sunt si sentimentali pe deasupra, logodna, fecioara frageda, barbatul drept, muzica. Eu, în schimb, care nu-s sentimental, stiti ce-am visat? O dragoste totala a întregului suflet si a întregului trup, de fiecare zi si de fiecare noapte, o îmbratisare neîntrerupta, o înflacarare si o bucurie mereu înviate, si asta cinci ani în sir, dupa care, moartea. Dar, vai!

Atunci - nu-i asa? - în lipsa logodnei sau a dragostei neîntrerupte, va fi casatoria brutala, cu puterea si cu biciul. Esentialul e ca totul sa devina simplu, ca pentru copii, ca fiecare act sa fie comandat, ca binele si raul sa fie aratate în chip arbitrar, deci evident. Întrucât ma priveste, sunt de acord cu toate acestea, asa, sicilian si javanez cum sunt, câtusi de putin crestin, desi ma simt aproape de primul dintre ei. Dar pe podurile Parisului am aflat si eu ca ma temeam de libertate.

Traiasca deci stapânul, oricare ar fi el, înlocuind legea Cerului. "Tatal nostru, carele esti pentru un timp aici... O, conducatorii nostri, sefii nostri minunat de aspri, o, cârmuitorii nostri cruzi si prea iubiti..." Vedeti, cred ca esentialul e sa nu mai fii liber si sa te poti supune cu cainta unuia si mai ticalos decât tine. Când vom fi cu totii vinovati, vom avea adevarata democratie. Fara sa mai punem la socoteala, draga prietene, ca trebuie sa ne razbunam pentru faptul ca fiecare moare singur. Moartea e solitara, în timp ce servitutea e colectiva. Ceilalti dau socoteala si ei, si o data cu noi, si asta-i lucrul cel mai important. Toti împreuna, dar în genunchi si cu capul plecat.

Nu-i oare mai bine sa traiesc dupa chipul si asemanarea societatii si pentru asta nu trebuie oare ca societatea sa-mi semene? Amenintarea, dezonoarea, politia consfintesc asemanarea aceasta.

Batjocorit, haituit, siluit, pot, în sfârșit, sa-mi dau întreaga masura, sa ma bucur de ceea ce sunt, sa fiu asa cum firea mea o vrea. Iata de ce, iubite prieten, dupa ce am salutat solemn libertatea, am hotarât pe ascuns ca trebuia data, fara întârziere, pe mâna primului venit. si, ori de câte ori îmi sta în putinta, încep sa predic în biserica mea din "Mexico-City", îndemnând poporul sa se supuna si sa caute cu umilinta confortul servitutii, chiar daca i-o înfatisez sub numele adevaratei libertati.

Dar nu sunt atât de nebun încât sa-mi închipui ca vom fi sclavi chiar de mâine. stiu prea bine ca sclavia va fi doar una din binefacerile viitorului. Pâna atunci, nu-mi ramâne decât sa ma împac cu prezentul si sa caut o solutie, macar provizorie. A trebuit, asadar, sa gasesc un alt mijloc de a extinde judecata asupra tuturor, pentru ca povara ei sa-mi fie mie însumi mai usoara. si am gasit acest mijloc. Deschideti, va rog, putin fereastra, e îngrozitor de cald. Dar totusi nu chiar atât de cald, caci mi-e si foarte frig. Ideea mea e simpla si totodata fecunda. Cum sa-i bagi pe toti la apa, ca sa ai dreptul sa te usuci tu singur la soare? Sa ma urc în amvon, ca multi dintre ilustrii mei contemporani, si sa blestem omenirea? E prea primejdios. Într-o buna zi sau într-o noapte, râsul izbucneste când nici nu te astepti. Sentinta prin care-i osândesti pe ceilalti se întoarce pâna la urma împotriva ta, pleznindu-te urât peste bot. Atunci, ce-i de facut? o sa-mi spuneti. Va voi arata în ce consta ideea mea geniala. Am descoperit ca, în asteptarea stapânului si a bâtei, trebuie sa facem ce-a facut Copernic, adica sa inversam rationamentul, si astfel vom învinge. De vreme ce nu-i poti osândi pe ceilalti fara ca, pe data, sa te judeci pe tine însuti, trebuie sa-ti dai singur în vileag toate pacatele, pentru a dobândi dreptul de a-i judeca pe ceilalti. De vreme ce orice judecator devine, mai devreme sau mai târziu, penitent, trebuie sa faci calea în sens invers si, începând prin a fi penitent, sa sfârșesti ca judecator. Ma urmariti? Bun. Dar, ca sa fiu si mai limpede, o sa va spun cum lucrez.

Mai întâi mi-am închis biroul de avocat, am parasit Parisul, am calatorit; am cautat sa ma stabilesc sub un alt nume undeva unde sa nu duc lipsa de clienti. Sunt multe asemenea locuri pe lume, dar întâmplarea, comoditatea, ironia si, de asemenea, o anumita nevoie de a ma chinui, m-au facut sa aleg o capitala înconjurata de ape si învaluita în ceturi, strânsa în chinga canalelor, cu o populatie numeroasa si vizitata de oameni veniti din lumea întreaga. Mi-am instalat biroul într-un bar din cartierul matelotilor. Clientela din porturi e variata. Saracii nu se duc în cartierele locuite de cei bogati, în timp ce oamenii de buna conditie ajung întotdeauna, dupa cum singur ati putut vedea, fie macar o singura data, în mahalalele deocheate. Îi pândesc mai cu seama pe burghezi, si anume pe burghezii care s-au ratacit pe aici din întâmplare; cel mai mare randament îl am cu ei. Cu ei obtin, ca un adevarat virtuoz, efectele cele mai rafinate.

De câțava vreme îmi exercit utila profesie la "Mexico-City". Ea consta mai întâi, dupa cum singur ati putut observa, în a te marturisi cât mai des în public. Ma învinuiesc, asadar, de toate crimele cu putinta. Nu-i prea greu, acum ma ajuta memoria. Dar, atentie, nu ma învinuiesc în chip grosolan, lovindu-ma cu pumnii în piept. Dimpotriva, ma strecor cu dibacie printre

obstacole, nuantez cât mai mult, fac nenumarate digresiuni, îmi adaptez, în sfârșit, spusele, la cel ce ma asculta, silindu-l pâna la urma la o marturisire care o întrece pe a mea. Amestec ceea ce ma priveste pe mine cu ceea ce-i priveste pe ceilalti. Iau trasaturile comune, experientele pe care le-am îndurat împreuna, slabiciunile pe care le împartasim cu totii, bunele maniere, omul zilei, cu alte cuvinte, asa cum exista el în mine si în ceilalti. Din toate fauresc un portret care este al tuturor si al nimanui. O masca, la urma urmei, foarte asemanatoare cu mastile de carnaval, reproducând modelul cu fidelitate, dar si simplificându-l în acelasi timp, si în fata carora îti spui: "Mutra asta parca mi-e cunoscuta. Când portretul e gata, ca în asta-seara, îl arat, plin de întristare: "Iata, vai, cine sunt!" Rechizitoriul a luat sfârșit. Dar, în aceeași clipa, portretul pe care-l întind contemporanilor mei devine o oglinda.

Acoperit cu cenusa, smulgându-mi încet parul de pe cap, cu fata brazdata de unghii, dar cu privirea patrunzatoare, stau în fata omenirii întregi, recapitulându-mi rusinea, fara a pierde din vedere efectul pe care-l produc, si spunând: "Eram cel mai rau dintre cei mai rai . Apoi, pe nesimtite, trec de la "eu" la "noi". Când ajung la "iata ce suntem", le-am jucat festa si pot sa le spun adevarul în fata. Sunt ca ei, bineînțeles, toti fierbem în aceeași oala. Totusi, am asupra lor o anumita superioritate, aceea de a sti, care-mi da dreptul sa vorbesc. Sunt sigur ca vedeti avantajul unei asemenea situatii. Cu cât ma învinuiesc, cu atât sunt mai îndreptatit sa va judec si, mai mult decât atât, va silesc sa va judecati singur, ceea ce ma usureaza într-o si mai mare masura. Ah! dragul meu, suntem niste fapturi ciudate si nefericite, si daca ne vom da cât de cât osteneala sa ne amintim felul cum am trait, vom vedea ca avem destule pricini de a ne mira si de a ne scandaliza de noi însine. Încercati. Voi asculta, fiti pe pace, marturisirea dumneavoastra, cu un adânc simtamânt de fraternitate.

Nu râdeti! Da, sunteti un client dificil, am vazut asta de la bun început. Dar o sa ajungeti si dumneavoastra unde trebuie, e inevitabil. Ceilalti, în marea lor majoritate, sunt mai curând sentimentali decât inteligenti si de aceea pot fi mai usor dezorientati. Pentru cei inteligenti îti trebuie mai multa vreme. Dar e de-ajuns sa le explici metoda cu de-amanuntul. Poti fi sigur ca n-o vor uita si ca vor medita la ea. Într-o buna zi, jumatate în joaca, jumatate fiindca n-au altceva mai bun de facut, se aseaza la o masa. Dumneavoastra nu sunteti numai inteligent, ci aveti si înfatisarea omului cu experienta. Recunoasteti, totusi, ca va simtiti azi mai puțin multumit de dumneavoastra decât erati acum cinci zile. Acum nu-mi mai ramâne decât sa astept sa-mi scrieti sau sa va întoarceti. Caci va veti întoarce, sunt sigur! Ma veti gasi neschimbat. si, de ce m-as schimba, de vreme ce mi-am aflat fericirea ce mi se potriveste? Am acceptat duplicitatea, în loc sa fiu nefericit din pricina ei. Mai mult chiar, m-am instalat cu tot dinadinsul în miezul ei, gasind acolo acel confort pe care l-am cautat întreaga viata. Am gresit, de fapt, când v-am spus ca esentialul e sa eviti judecata. Esentialul e sa poti sa-ti îngadui orice, chiar daca esti nevoit din când în când sa marturisesti în gura mare propria-ti josnicie. Acum îmi îngadui, din nou, orice si de data asta nu mai râde nimeni în spatele meu. Duc aceeași viata, de vreme ce, ca si înainte, ma iubesc pe mine însumi si ma slujesc de ceilalti! Numai ca faptul de a-mi marturisi greselile îmi îngaduie s-o iau din nou de la capat, cu inima usoara, si sa ma bucur îndoit, mai întâi de firea mea si apoi de o placuta cainta.

De când am descoperit aceasta solutie, ma las în voia voluptatii, a orgoliului, a plictiselii, a mâniei si chiar a febrei pe care chiar acum o simt cu bucurie cum urca. În sfârșit, sunt iar stapân si pentru totdeauna. Am mai descoperit o înaltime, pe care nu ma catar decât eu si de pe care pot sa-i judec pe toti ceilalti. Uneori, foarte rar, când noaptea e într-adevar frumoasa, aud un râs departat si îndoiala ma cuprinde din nou. Atunci strivesc tot ce ma înconjoara, întreaga lume cu fapturile ei, sub greutatea propriei mele infirmitati, si iata-ma din nou însanatosit.

Voi astepta, asadar, oricât va fi nevoie, sa veniti sa ma salutati la "Mexico-City". Luati de pe mine aceasta patura, vreau sa respir. O sa veniti, nu-i asa? Am sa va arat tehnica mea pâna în

cele mai mici amanunte, caci simt o anumita afectiune pentru dumneavoastra. Ma veti vedea vorbindu-le cât e noaptea de lunga, facându-i sa priceapa ca sunt niste ticalosi. Chiar din seara asta o voi lua iar de la început. Nu ma pot lipsi de asta, dupa cum nu ma pot lipsi nici de acele clipe când unul dintre ei se prabuseste la pamânt, beat, izbindu-se cu pumnii în piept. Atunci, preaiubite prietene, ma înalt, ma înalt tot mai sus, respir în voie, ma aflu pe munte, câmpia se întinde la picioarele mele. Ce betie te cuprinde atunci! Esti Dumnezeu-Tatal si împarti pentru vecie certificate de rea purtare. Tronez printre îngerii mei rai, în slava cerului olandez, si privesc cum urca spre mine, iesind din ceturi si ape, multimile ce se îndreapta catre Judecata de Apoi. Se înalta încet si, iata, îl vad venind pe cel dintâi. Pe fata-i ratacita, pe care si-o ascunde pe jumătate cu mâna, citesc tristetea conditiei comune si deznadejdea de a nu afla scapare. Iar eu îi plâng fara sa-i dezleg, îi înțeleg fara sa-i iert si, mai cu seama, simt, în sfârșit, cum ma adora!

Da, ma zbuçium, cum as putea ramâne întins linistit în pat? Trebuie sa fiu mai înalt decât dumneavoastra, gândurile mele ma fac sa plutesc. În nopti ca acestea, în dimineti ca acestea mai curând, caci caderea se savârseste în zori, ies din casa si încep sa umblu cu pas grabit de-a lungul canalelor. Pe cerul livid straturile de pene se subtiaza, porumbeii mai urca putin, o lucire trandafirie vesteste, deasupra acoperisurilor, ca o noua zi începe în lumea zamislita de mine. Pe Damrak se aude cel dintâi tramvai si zgomotul lui, în aerul umed, spune ca viata s-a trezit din nou aici, si în întreaga Europa, si ca în acea clipa chiar, sute de milioane de oameni, supusii mei, se smulg anevoie din asternutul lor, cu gura amara, îndreptându-se catre o munca fara bucurie. Atunci, plutind cu gândul peste acest continent pe care-l stapânesc fara ca el s-o stie, sorbind lumina de absint a zorilor, beat de cuvinte veninoase, sunt, în sfârșit, fericit, sunt fericit, v-o spun, si va interzic sa nu credeti ca sunt fericit, sunt fericit de moarte! O, soarele, si plaja, si insulele batute de alizee, o, tinerete pierduta pentru totdeauna-n amintire!

Iertati-ma, dar trebuie sa ma culc din nou. Ma tem ca m-am cam înflacarat; totusi, nu plâng. Uneori ti se mai întâmpla sa gresesti, punând la îndoiala evidenta însasi, chiar când ai descoperit secretul unei vieti placute. Solutia mea, bineînțeles, nu e ideala. Dar când nu-ti place viata pe care o duci, când stii ca trebuie s-o schimbi cu orice pret, n-ai de ales, nu-i asa? Ce sa faci pentru a fi altul? Lucrul e cu neputinta. Ar trebui sa fii nimeni, sa-ti uiti cu totul de tine pentru celalalt, macar o singura data. Dar cum? Nu ma învinuiti prea mult. Sunt ca acel cersetor batrân pe care l-am întâlnit pe terasa unei cafenele; îmi strângea mâna si nu voia sa-mi mai dea drumul, în timp ce-mi spunea: "Ah, domnule, nu- s om rau, dar am pierdut lumina". Da, am pierdut cu totii lumina, diminetile, sfânta nevinovatie a celui ce se iarta pe sine.

Uitati-va cum ninge. Trebuie sa ies! Orasul Amsterdam adormit în noaptea alba, canalele de jad întunecat sub podurile mici încarcate cu zapada, strazile pustii, pasii mei înabusiti: voi întâlni, pentru o clipa, neprihanirea, ce va pieri o data cu noroiul de mâine. Vedeti fulgii uriasi ce se zbârlesc lovindu-se de geam? Sunt porumbeii. S-au hotărât sa coboare, iubittii mei, acoperind apa si casele cu un strat gros de pene, zvâcnind la toate ferestrele. E o adevarata navala. Poate ne aduc vestea cea buna. Toata lumea va fi mântuita, nu numai cei alesi, bogatiile si durerile vor fi împartite între toti, iar dumneavoastra, de pilda, cu începere de azi, va veti culca în fiecare noapte pe dusemea pentru mine. Am devenit liric, nu gasiti? Hai, recunoasteti ca ati înmarmuri daca un car s-ar coborî din cer, rapindu-va, sau daca zapada ar lua dintr-o data foc. Nu credeti sa se întâmple? Nici eu. Dar trebuie, totusi, sa ies.

Bine, bine, stau linistit, nu-mi duceti grija! Va sfatuiesc, de altminteri, sa nu dati prea multa crezare nici emotiei si nici delirului meu. Amândoua sunt controlate. Acum, când veti începe sa-mi vorbiti despre dumneavoastra, voi afla daca unul din scopurile pasionantelor mele marturisiri a fost atins. Nadajduiesc de fiecare data ca interlocutorul meu va fi politist si ca ma va aresta pentru furtul *Judecatorilor cinstiti*. Pentru rest - nu-i asa? - nimeni nu ma poate aresta. În schimb, furtul acesta cade sub pedeapsa legii, iar eu am potrivit totul în asa fel încât sa fiu socotit

complice; ascund tabloul, dar îl arat oricui vrea sa-l vada. Daca m-ati aresta, ar fi un început frumos. Poate ar urma apoi si restul, s-ar putea, de pilda, sa fiu decapitat si atunci nu m-as mai teme de moarte, as fi mântuit. Deasupra multimii adunate veti înalta capul meu siroind de sânge proaspat, pentru ca oamenii sa se recunoasca în mine, iar eu sa-i stapânesc din nou, prin exemplul meu. Totul va fi fost savârsit, îmi voi fi dus la capat meseria mea de prooroc mincinos, care striga într-un desert din care nu mai vrea sa iasa, si nimeni nu va mai sti de mine.

Dar, bineîntele, nu sunteti politist, ar fi fost prea simplu. Cum? Ah, stiti ca banuiam? Asa se explica, deci, ciudata afectiune pe care o simt pentru dumneavoastra. Va îndeletniciti la Paris cu frumoasa meserie de avocat. stiam eu ca suntem din aceeasi tagma! Nu semanam oare toti unii cu altii, vorbind întruna fara a ne adresa nimanui, punându-ne mereu aceleasi întrebări, desi cunoastem dinainte raspunsul? Atunci, povestiti-mi, va rog, ce vi s-a întâmplat într-o seara pe cheurile Senei si cum ati izbutit sa nu va riscati niciodata viata. Rostiti cuvintele care, de ani de zile, rasuna neîncetat în noptile mele, si pe care le voi spune, în sfârșit, prin gura dumneavoastra: "O, tânara fata, arunca-te înca o data în apa ca sa-mi dai înca o data putinta sa te salvez, pe tine si pe mine!" Înca o data... ce imprudenta! Sa presupunem, iubite maestre, ca ruga noastra s-ar împlini. Ar trebui sa trecem la fapte. Brr...! Apa e atât de rece! Dar sa nu ne nelinistim! Acum e prea târziu, va fi întotdeauna prea târziu. Din fericire!